

Gužva na desnici: analiza odnosa HDZ-a i desnih stranaka od prvih višestranačkih izbora do danas

Peterlin, Viktor

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:702432>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-13**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

**Gužva na desnici: analiza odnosa HDZ-a i
desnih stranaka od prvih višestranačkih izbora
do danas**

Diplomski rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Dario Nikić Čakar

Student: Viktor Peterlin

Zagreb
rujan, 2022.

IZJAVA O AUTORSTVU

Izjavljujem da sam diplomski rad „Gužva na desnici: analiza odnosa HDZ-a i desnih stranaka od prvih višestranačkih izbora do danas“, koji sam predao na ocjenu mentoru izv. prof. dr. sc. Dariju Nikić Čakaru, napisao samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obaveza na ovom ili nekom drugom učilištu, te da na temelju njega nisam stekao ECTS bodove. Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštivao etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19. Etičkog kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

Viktor Peterlin

ZAHVALA

Zahvaljujem svojem mentoru izv. prof. dr. sc. Dariju Nikić Čakaru na iznimnoj pomoći, korisnim savjetima, volji, strpljenju i podršci tijekom pisanja ovog rada.

Također, zahvaljujem svojoj obitelji i prijateljima na motivaciji i moralnoj podršci za vrijeme cijelog studiranja, kao i za vrijeme pisanja ovog rada.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. TEORIJSKO-KONCEPTUALNI OKVIR	3
3. DESNE POLITIČKE STRANKE U HRVATSKOJ	5
4. RAZDOBLJE FRANJE TUĐMANA (1990-1999)	10
5. RAZDOBLJE IVE SANADERA (2000-2009).....	16
6. RAZDOBLJE JADRANKE KOSOR (2009-2012).....	22
7. RAZDOBLJE TOMISLAVA KARAMARKA (2012-2016).....	25
8. RAZDOBLJE ANDREJA PLENKOVIĆA (2016-2022)	29
9. ZAKLJUČAK.....	33
10. LITERATURA	37
11. POPIS GRAFIČKIH PRIKAZA	44

1. UVOD

Većina država svijeta su demokracije. Demokracije, često definirane kao politička uređenja u kojima vlada narod, mogu biti posredne i neposredne. Neposredne demokracije, u kojima svi punopravni građani svakog dana ili tjedna raspravljaju i odlučuju o svim najbitnijim pitanjima svoje zajednice, više ne postoje. Sve su demokratske države, ponajviše zbog brojnosti svojih stanovništava, nespojive s organiziranjem neposredne demokracije, prigrllile posrednu demokraciju, u kojoj svi punopravni građani neke zemlje imaju pravo birati (aktivno biračko pravo) i biti birani (pasivno biračko pravo), a zajednicom (državom) upravljaju izabrani predstavnici u mandatima ograničena trajanja. U svim su demokracijama ključni politički subjekti političke stranke. One su dobrovoljna udruženja građana nastala s namjerom natjecanja za političku vlast i, posljedično, obavljanja javnih poslova. Također, stranke su ujedno i potencijalna spona između građana, njihovih želja i stavova, i njihovih ozbiljenja. Ono što ih primarno razlikuje od ostalih oblika društvenih udruženja (građanskih udruga, sindikata, interesnih skupina...) jest sudjelovanje na izborima.

Cilj svake stranke je zadobivanje povjerenja birača, što dovodi do mogućnosti obnašanja vlasti. U nas je to najčešće polazilo za rukom Hrvatskoj demokratskoj zajednici (HDZ), koja je na vlasti provela preko dva desetljeća, a vlast obnaša i u ovom trenutku. Iako se službeno radi o političkoj stranci desnog centra, mnogi su skloni tvrditi kako je HDZ pokret koji obuhvaća i zadobiva potporu *šireg* biračkog tijela koje mu je privrženo iz ideoloških, interesnih ili sentimentalnih (nacionalnih, tradicijskih ili obiteljskih) razloga. Bilo kako bilo, HDZ jest najvažnija i najjača stranka suvremene Hrvatske koja proporcionalno tomu zadobiva pažnju vodećih domaćih društvenih znanstvenika: politologa, povjesničara, sociologa, ekonomista i drugih. Jedno od pitanja koje se postavlja u području stranačke politike tijekom više desetljeća jest pitanje međusobnog odnosa stranaka unutar istog biračkog tijela (npr. HDZ-a sa strankama desnog političkog spektra ili SDP-a sa strankama lijevoga spektra). Radi se, naime, o strankama srodnoga političkog profila koje baštine sličnu ideologiju i temeljne vrijednosti i koje bi, barem u političkoj teoriji, trebale biti otvorene međusobnoj suradnji. Tomu u prilog govore i mnoga znanstvena istraživanja odnosa političkih stranaka istoga političkog pola koja nisu posve specificirana na određene stranke u određenoj zemlji već govore *načelno* kao npr. istraživanje

Abou-Chadija i Krausea (2020) u kojem su dokazali da uspjeh radikalno desnih stranaka utječe na promjene u političkim pozicijama (stavovi, politike) kod stranaka desnog centra. S druge strane, neka domaća istraživanja koja istražuju odnos Franje Tuđmana i Hrvatske stranke prava (Veselinović, 2016) pokazuju drugačije rezultate: ukazuju na dinamičnost i promjenjivost odnosa koji idu od suradnje i koaliranja pa do otvorenih sukoba i fizičkih obračuna. Tomu u prilog govori i aktualna politička pragma: netrpeljivost HDZ-a i Domovinskog pokreta i spekulacije o zakulisnim igrama kojima HDZ navodno nastoji *uništiti* stranku istog političkog spektra. Ipak, radi se o istraživanjima koja obuhvaćaju relativno kratak period (period *predsjednikovanja* samo jednog predsjednika HDZ-a) i koja ne mogu u potpunosti objasniti i rasvijetliti odnose HDZ-a i desnice te razloge njihovih mijena kroz ovih tridesetak godina.

U dostupnim istraživanjima uočio sam praznine koje se ogledaju u nedovoljno dugom razdoblju koje se istražuje poput istraživanja koje je proveo Joao Carvalho (2019) u kojem istražuje odnos stranaka desnog centra i desnice u Francuskoj na izborima 2007. i 2012. godine, nedovoljnoj rasvijetljenosti okidača za promjene u odnosima, malom broju istraživanja koja se bave odnosom stranaka istoga političkog pola u promatranom razdoblju; primjerice Boris Petelin bavi se odnosom i suradnjom Kršćansko-demokratske unije (CDU) i Kršćansko-socijalne unije (CSU) zanemarujući kontekst ostalih stranaka desnice u Njemačkoj, malom broju istraživanja usmjerenih na stranke u Hrvatskoj i sl. Zbog toga ću se u ovom radu baviti temom odnosa stranaka istog biračkog spektra, točnije pitanjem odnosa HDZ-a i desnice. Konkretno, moje istraživačko pitanje je usmjereno na to kako se mijenjao odnos HDZ-a i desnih političkih stranaka od prvih višestranačkih izbora do danas. U prvom redu bavit ću se koalicijskim odnosima HDZ-a i stranaka desnice na parlamentarnim izborima kao i ideološkim preklapanjima, napetostima i sukobima između njih. Manji će naglasak biti na organizacijskim odnosima, koje ću pratiti tek imajući u vidu odcjepljenja od postojećih stranaka i stvaranje novih. Također, bit će govora i o kadrovskim odnosima unutar promatranih stranaka, ponajprije prateći prijelaze članova iz jedne u drugu ideološki blisku stranku, ali i pristupanja istaknutih desnih pojedinaca određenim strankama. Radi se o deskriptivnom istraživačkom pitanju koje će biti okosnica rada u kojem ću samo 'zagrebat' površinu hrvatske stranačke politike i nastojati sagledati okolnosti koje će, nadam se, baciti novo svjetlo na neke dosad nerasvijetljene događaje iz političke povijesti naše zemlje. Tema će osim ove povijesne dimenzije imati i suvremenu notu jer se bavi razdobljem od prvih višestranačkih izbora sve do danas, te ću objasniti i odnose HDZ-a i suvremene desnice u Hrvatskoj: Mosta, Hrvatskih suverenista (HS) i Domovinskog pokreta (DP). Vjerujem da bi ovaj rad mogao biti od koristi budućim

istraživačima ovog fenomena, koji će iznesene uvide moći koristiti u daljnjim proučavanjima HDZ-a i desnice ili pak u analizi odnosa stožerne stranke ljevice, SDP-a, i njenih konkurenata u istom biračkom tijelu. U tom pogledu znanstvena će zajednica dobiti dodatan poticaj budućim istraživanjima i moći će doznati neke dosad nedovoljno poznate detalje odnosa HDZ-a i desnih političkih stranaka i njihovih simbola (npr. *uzvik Za dom spremni*) koji intrigiraju, ali i opterećuju hrvatsku javnost.

2. TEORIJSKO-KONCEPTUALNI OKVIR

Conditio sine qua non svake demokratske države jest višestranački sustav. To je sustav koji se temelji na općeprihvaćenoj i poštenoj političkoj utakmici između više političkih takmaca u koju se svaki punoljetni građanin s biračkim pravom može uključiti. Politički takmaci u pravilu su političke stranke, organizirane grupe građana okupljene oko neke ideologije, ideje ili cilja radi zadobivanja povjerenja birača i uspostavljanja vlasti. Ovisno o tipu izbornog sustava u političko natjecanje mogu se uključiti i nezavisne liste i kandidati. Stranački se sustavi zemalja razlikuju: imaju različitu povijest nastajanja, broj stranaka, oblike i tipove stranaka... Ono što odražava stranački sustav svake zemlje jest podjela stranaka po ideološkoj osnovi, koju karakterizira temeljna podjela na lijeve i desne stranke. Ta je podjela postala standardna varijabla i u znanstvenoj grani koja se bavi tom tematikom - empirijskoj politologiji (Čular, 1999: 153). Uobičajeno je odrednica lijevo-desno bila vezana uz ekonomske politike i principe te su se ljevičari zalagali za plansku ekonomiju i redistribuciju, dok je desnica bila privržena tržišnoj utakmici.

Od 1960-ih razlika između političkih polova prelazi s polja ekonomije na polje vrijednosti (laički bi rekli – ideologije). „Od 1960-ih godina događaju se bitne promjene na kulturnoj mapi i identifikacija lijevo-desno prestaje biti prvenstvena identifikacija s ekonomskim politikama i ekonomskim principima. Taj rascjep se sve više pomiče prema čistoj vrijednosnoj sferi, gdje prvenstveno shvaćanje sloboda, ljudskih prava, prava manjina, ekoloških principa postaju glavne razdjelnice lijevog i desnog“ (Sekulić, 2016: 138). Što je lijevo, a što desno razlikuje se od države do države, a ovisi o nizu faktora: od povijesnih okolnosti do stupnja razvoja i političke kulture. Političke se stranke tipološki grupiraju u stranačke obitelji koje gaje određen set istih vrijednosti. Tako Beyme stranke svrstava u devet stranačkih obitelji: liberalne stranke,

konzervativne stranke, agrarne stranke, regionalne stranke, kršćansko-demokratske stranke, socijaldemokratske stranke, komunističke stranke, desne ekstremističke stranke i zelene stranke (Beyme, 2002). Od navedenih stranačkih obitelji konzervativne, kršćansko-demokratske i desne ekstremističke stranke možemo svrstati u desne stranačke obitelji. Sličnu klasifikaciju stranačkih obitelji navodi i Milardović u svojoj knjizi „Političke stranke u Republici Hrvatskoj“ (1997) ističući njihove temeljne vrijednosti. Primjerice, konzervativne stranke naglašavaju važnost tradicije, hijerarhije, etike, vjere u autoritete, običaje. Kršćansko-demokratske stranke najveću važnost pridaju stvaranju države i društva na kršćanskim načelima, na solidarnosti i obitelji kao temeljima ljudske zajednice. Dok su konzervativne i kršćansko-demokratske stranačke obitelji glede vrijednosti u mnogočemu slične, treća skupina desnih stranaka, desno radikalne stranke zastupaju nešto drugačije, radikalnije vrijednosti – zatvoreno društvo, važnost zajednice, netolerancija, isključivost, ksenofobija i autoritarizam (Milardović, 1997: 12-15). Budući da su temelj mog istraživačkog pitanja desne političke stranke u Hrvatskoj, prvi je korak pojasniti što to znači desni spektar u Hrvatskoj, koji su njihovi predstavnici i kakva je njihova ideologija.

Od pojave višestranačja u Hrvatskoj postoji podjela stranaka na lijeve, centrističke i desne. Postoji mnogo definicija i autora koji na svoj način određuju što je to desno, a što lijevo. Bez obzira na razlike u shvaćanju znanstvenika, a ponekad i samih političara koji se ne žele ideološki identificirati, desne stranke, barem u teoriji, prihvaćaju vjerske i društvene hijerarhije te su usmjerene na tradicionalne vrijednosti i održavanje postojećeg stanja (*status quo*). Također, desnica važnost pridaje naciji, državi i religiji te zagovara suverenističke politike nauštrb globalističkih (Veselinović, 2016: 57). Slično tvrdi i Čular (1999: 155) naglašavajući povezanost desnice sa vjerskim i hijerarhijskim nasuprot ljevici bliskoj profanom i nehijerarhijskom. U specifično hrvatskom kontekstu prema istraživanju Ivana Šibera (1997: 104), dokazano je da birači desnih stranaka imaju pozitivniji stav prema NDH, a negativniji prema Jugoslaviji od lijevih birača te su znatno religiozniji. Također, desne stranke u Hrvatskoj snažnije su povezane s ratnim veteranima Domovinskog rata (Bagić, 2018: 82) koji čine vrlo značajnu i utjecajnu biračku bazu. Uvriježeno je mišljenje da u hrvatskom medijskom prostoru vlada skepsa prema desnici, desnim politikama i nazorima kao nečemu retrogradnom, zaostalom ili provincijskom. Ne čudi stoga što se mnoge stranke navedene provenijencije odbijaju jasno deklarirati kao desne ne bi li zagrabile u veći bazen potencijalnih birača i izbjegle etikete retrogradnih i nazadnih (npr. Most). Za potrebe ovog istraživanja kao desne političke stranke u Hrvatskoj identificirane su one koje u medijskom prostoru imaju ili su kroz

promatrano povijesnom razdoblje imale takvu reputaciju – a to su: Hrvatska demokratska zajednica (HDZ), Hrvatska stranka prava (HSP), Hrvatska stranka prava 1861 (HSP 1861), Most nezavisnih lista (Most), Domovinski pokret (DP), Hrvatski suverenisti (HS), Hrvatski demokratski savez Slavonije i Baranje (HDSSB), Demokratski centar (DC), Hrvatsko kršćansko-demokratska unija (HKDU). Pritom ću HDZ zbog njegove važnosti, snage i utjecaja uzeti kao temeljni predmet istraživanja, a razmatrat ću dinamiku njegovih odnosa s ostalim strankama desnice tijekom zadanog razdoblja. Pitanje odnosa HDZ-a i desnih političkih stranaka promatrat ću kroz oblike predizbornih i postizbornih koalicija od izbornog ciklusa do izbornog ciklusa, suradnju i sukobe oko ideoloških pitanja važnih za društvo i državu, organizacijske suradnje kao i kadrovske povezanosti stranaka (fluktuacija članova između stranaka desnice). Pojam promjene, naveden i u naslovu rada kao i u istraživačkom pitanju, vezivat ću uz razdoblja predsjednikovanja pojedinoga predsjednika HDZ-a od osnutka stranke do danas (Franjo Tuđman, Ivo Sanader, Jadranka Kosor, Tomislav Karamarko i Andrej Plenković), od kojih je svaki imao vlastiti stav i prirodu odnosa prema ostalim strankama na desnici.

3. DESNE POLITIČKE STRANKE U HRVATSKOJ

Hrvatska se u domaćoj, ali i međunarodnoj javnosti pretežno percipira kao konzervativna država u kojoj, moglo bi se zaključiti, stranke desnog centra i desnice zadobivaju premoćnu podršku birača. Takvo mišljenje ne poklapa se s empirijskim podacima, koji upućuju na gotovo savršenu bipolarnu podjelu hrvatskih birača s identičnim postotnim podrškama združenoj ljevici (stranke ljevice i lijevog centra) i desnici (stranke desnice i desnog centra). Primjerice, istraživanje Dragana Bagića i Krune Kardova (2018: 92) provedeno na uzorku od 2889 birača pokazuje kako se 40,3 posto birača opredijelilo za desnicu i desni centar, dok je podrška ljevici i lijevom centru zanemarivo viša – 43,3 posto. Istraživanje „Vrijednosti u hrvatskom društvu“ Duška Sekulića (2016: 143-144), jednog od vodećih hrvatskih sociologa, dovelo je do gotovo identičnih rezultata: kao birači lijevog centra samoopredijelilo se 23,2 posto ispitanika, a kao oni desnog centra 19,3 posto. Jedina uočljiva razlika ogleda se u postotnoj nadzastupljenosti stranaka desnice u odnosu na ljevicu, o čemu govore i rezultati Sekulićevih istraživanja. „Razlika između desne i lijeve strane je u tome što na desnici ima više *ekstremnih desničara*

(8,1%) nego što na ljevici ima *ekstremnih ljevičara* (4,3%)“ (Sekulić, 2016: 144). Slične rezultate (podjednaka snaga stranaka lijevog i desnog bloka) donose i suvremena istraživanja javnog mnijenja i popularnosti političkih stranaka koja se provode na mjesečnoj osnovi.

Stranke desnice i desnog centra, vidjeli smo, mogu računati na približno polovicu biračkog tijela u Hrvatskoj (zbog slabosti stranaka centra birači se često na samim izborima ipak opredjeljuju za ljevicu ili desnicu). Velik je to izborni kolač, koji su od prvih višestranačkih izbora do danas nastojale prigrabiti mnoge stranke. Daleko je najveći uspjeh u tome imao HDZ, koji je, osim u dva mandata, uvijek obnašao vlast. HDZ je osnovan 17. lipnja 1989. a njegov je prvi predsjednik bio Franjo Tuđman. Iako postoje mnogi koji će HDZ smještati na desnu političku krajnost, ali i oni za koje je HDZ stranka centra ili čak lijevog centra, najveći se broj politologa slaže kako je HDZ stranka desnog centra. Njegov statut i temeljne odredbe na takvu ideološku profilaciju nedvojbeno upućuju: pozivaju se na državotvorstvo, zalaganje za hrvatske nacionalne interese, domoljublje, demokršćanstvo, jedinstvo domovinske i iseljene Hrvatske, na domovinski rat... (HDZ, 2018). Ipak, budući da promatramo razdoblje od preko tri desetljeća i čak petero predsjednika HDZ-a, među kojima svakoga sa svojim specifičnim stavovima i unutar različitih vremenskih okolnosti, razvidno je kako je politika HDZ-a ponekad išla prema centru, ali ponekad i prema desnom političkom polu. Taj fenomen neodvojiv je od teme mog rada te će on u nastavku biti potanje razmotren.

Premda nesumnjivo najjača i najuspješnija stranka desnoga političkog spektra, HDZ je tijekom godina imao brojne takmace koji su mu, ovisno o vremenu i okolnostima, otkidali pokoji dio desno-konzervativnog biračkog tijela. „U Hrvatskoj se ambivalentnost desnog političkog pola očituje u odnosu manjih desno orijentiranih stranaka (počevši od Hrvatske stranke prava (HSP) pa udesno) i Hrvatske demokratske zajednice (HDZ), koja se samopercipira kao stranka desnog centra i, zapravo, glavni takmac ostatku desnice“ (Obućina, 2011: 102). Budući da se radi o dugom vremenskom periodu i kako je općepoznata boljka hrvatske desnice sklonost rascjepima i svađama, ne iznenađuje njihova brojnost. U nastavku ovog poglavlja opisat ću najznačajnije protagoniste među njima, stranke koje su u nekom razdoblju bile značajni čimbenici hrvatske političke desnice, a time i politike uopće.

Najstarija i najpoznatija stranka hrvatske desnice i stranka koja je dobar dio povijesti bila sinonim za hrvatstvo i domoljublje jest HSP. Razlozi su tomu različiti: od istaknute povijesne uloge HSP-a i njenih prvaka Ante Starčevića i Eugena Kvaternika, preko značajne uloge te

stranke u bremenitu vremenu Domovinskog rata i velikih stranačkih raskola karakterističnih za cijelu desnu političku scenu, pa sve do objektivne političke snage i relevantnosti te stranke tijekom devedesetih i početkom dvijetisućitih. HSP je osnovana 25. veljače 1990. godine, te je jedna od prvih registriranih stranaka u Hrvatskoj. Za predsjednika stranke izabran je Dobroslav Paraga, koji je u vrijeme osnivanja stranke bio u SAD-u, te ga je za to vrijeme na funkciji predsjednika zamjenjivao Ante Paradžik (Rohaček, 2009: 11). Stranka ubrzano raste te postaje respektabilan politički faktor u zemlji: „U nju ulaze mnogi intelektualci, zvučna imena, srčani ljudi odvažna stava i vjere u bolje sutra. Stranka u kratkom roku napreduje, prima sve više novih članova i jača“ (Rohaček, 2009: 11).

HSP je *de facto* stranka obnoviteljica Starčevićeve Stranke prava, koju je dr. Ante Starčević osnovao još 1861. godine. HSP u potpunosti zastupa pravašku ideologiju, koja je najstarija postojeća politička ideologija u Hrvatskoj i jedina izvorno hrvatska. Pravaštvo otkad postoji zastupa tradicionalan, prohrvatski svjetonazor, čitavim razdobljem svoje opstojnosti želeći samostalnu, nezavisnu i suverenu Hrvatsku. „Od samog svog nastajanja ciljevi su pravaštva opće-nacionalni hrvatski interesi, stvaranje hrvatske države i očuvanje hrvatske državnosti, i boljitak naroda hrvatskog u svakom pogledu“ (Rohaček, 2009: 7). Prilikom osnivanja stranke, HSP-ovci su objavili programska načela oko kojih će graditi svoje političko i društveno djelovanje, koja simpatizerima i članovima služe kao orijentir do stvaranja službenoga stranačkog programa. U njima, već u prvoj točki, iskazuju svoju privrženosti idejama *Oca Domovine* dr. Ante Starčevića. Nadalje, u četvrtoj točki nedvosmisleno se opredjeljuju za hrvatsku državnu samostalnost u cjelokupnim povijesnim i etničkim granicama. Ta je točka iz današnje perspektive diskutabilna i otvara prostor za povezivanje HSP-a i ustaškog režima, koji je također zagovarao koncept *Velike Hrvatske*. Oko toga su se koncepta pravaši svađali i s Tuđmanom, koji je pravaše smatrao preradikalnima i opasnima po suverenu Hrvatsku. U ostalim točkama spominju se, primjerice, zalaganje za demokraciju i vladavinu prava, trodiobu vlasti, brigu za radnike i mlade i ekološku zaštitu. Takva su programska načela uobičajena za gotovo sve stranke. Načelo po kojem se HSP razlikuje od ostalih i kojim jasno naznačuje svoj konzervativni, desni svjetonazor navedeno je pod brojem 18, u kojem stoji da će stranka štititi život od začeca do prirodne smrti: „HSP će se uvijek zalagati za zaštitu života od začeca do naravne smrti...“ (Milardović, 1990: 152-154).

Druga bitna desna politička stranka u povijesti suvremene Hrvatske bila je HSP-1861. Kao što ime i sugerira, radi se o stranci pravaške provenijencije koja je nastala kao epilog velikog

stranačkog raskola u HSP-u u rujnu 1993. u kojem je dvojac Anto Đapić i Boris Kandare preuzeo HSP od tadašnjega predsjednika Dobroslava Parage. On je potom, 31. svibnja 1995. osnovao HSP-1861. koja je trebala biti novi medij za nastavak započetog puta i politike sa HSP-om. „S obzirom na raspisane prijevremene parlamentarne izbore i gubitke sudskih sporova oko prava na zastupanje HSP-a, Paraga je 31. svibnja 1995. donio odluku da registrira stranku pod imenom HSP-1861, kao političku organizaciju koja nastavlja politički put i djelovanje HSP-a kakvi su bili do 28. rujna 1993, na zasadama najstarije hrvatske državotvorne stranke, Stranke prava, koju je 1861. temeljio Ante Starčević“ (Veselinović, 2020: 38). HSP-1861 nije se odlikovala velikim političkim uspjesima, no njezina relevantnost ponajviše proizlazi iz neprijeporne važnosti njenog predsjednika i karizmatičnog vođe Dobroslava Parage u hrvatskom političko-medijskom prostoru kao i iz njihove glasne kritike tadašnje HDZ-ove vlasti. U programskom smislu radilo se o desnoj političkoj stranci koja je ideološki u najvećem dijelu naslijedila politiku stranke iz koje je nastala, dok je u organizacijski stranka bila sve jasnije personalizirana. Paraga je, ipak, u novoj stranci načinio odmak od tradicije NDH, te se između ostalog zalagao za decentralizaciju, vojnu neutralnost, ulazak u EU isključivo uz jasna jamstva o jednakosti članica i mogućnosti izlaska, lustraciju, prava radnika, jedinstvenu BiH... (Veselinović, 2020: 38-39).

HDSSB kronološki je iduća relevantna desna politička opcija koja se pojavila na političkom spektru. Kako to obično na desnici biva, HDSSB je nastao kao proizvod svađe i raskola. Naime, HDSSB je osnovao i dugo vremena personalizirano i gotovo karizmatički vodio Branimir Glavaš, nekadašnji istaknuti HDZ-ov dužnosnik koji je iz HDZ-a istupio uslijed neslaganja s tadašnjim vodstvom. Stranka je osnovana u svibnju 2006. te se u idućem desetljeću jasno profilirala kao respektabilna desna politička opcija prvenstveno na području Slavonije i Baranje (Jutarnji list, 2006). Iako se radi o primarno regionalnoj stranci, HDSSB je bio relevantan akter i nacionalne političke scene zahvaljujući izbornom zakonu (tzv. slavonske izborne jedinice, u kojima je osvajao mandate), ali i popularnosti njegovog vođe Glavaša u dijelu desno-konzervativno-braniteljske populacije u Hrvatskoj. Glavni naglasci stranačkog programa smjeraju debirokratizaciji i decentralizaciji Hrvatske s jasnim ciljem ustroja jedne slavonske regije kao zaloga njena razvitka, ekonomskog prosperiteta i zaustavljanja iseljavanja, promicanja regionalnog identiteta, promicanja razvoja obrazovnih institucija u Slavoniji i Baranji (sveučilišta), promicanja prekogranične suradnje s regijama susjednih zemalja... (HDSSB, 2017). Stranku su u ovih petnaestak godina obilježili mnogi sukobi i raskoli, te je ona danas uvelike pasivizirana, bez stvarnog potencijala za nov politički uzlet.

Most nezavisnih lista jedno je od najvećih iznenađenja u hrvatskoj političkoj povijesti. Nastao je u studenom 2012. uoči lokalnih izbora. Ispočetka cilj Mosta bio je povezivanje lokalnih političara i uzajamna potpora protiv lokalnih moćnika u svrhu promjene načina upravljanja gradovima i općinama. Ova priča ubrzo je prerasla lokalnu razinu, te je Most na izborima 2015. istupio na nacionalnu scenu iznenadivši mnoge rezultatom od 19 osvojenih mandata na parlamentarnim izborima. U početku je stranka bila ideološki heterogena iako su ju mnogi još u ranijoj fazi njena postojanja povezivali s Crkvom i, općenito, desnicom (Rešetar, 2016: 51). Stranka se kroz godine rasipala, ali i nadopunjavala novim licima iz javnog života te je poprimala sve jasnije obrise moderne konzervativne desne stranke. Takav ideološki „izlazak iz ormara“ kulminirao je pred posljednje parlamentarne izbore, na koje Most izlazi pojačan desnim javnim intelektualcima: kolumnistom i sveučilišnim profesorom Ninom Raspudićem, sveučilišnom profesoricom Marijom Selak Raspudić, ekonomistom i aktivistom bliskim crkvenim udrugama Zvonimirom Troskotom te teologom, vjeroučiteljem i katoličkim aktivistom Marinom Miletićem. Valja naglasiti kako je Most u organizacijskom smislu još uvijek daleko od organizirane stranke; oslanja se uvelike na malu bazu odanih članova i širok krug simpatizera bliskih stranci. Javnost Mostu često spočitava nedosljednost i populizam, što se pokazalo tek dijelom opravdanim (Grbeša i Šalaj, 2017: 24), međutim, činjenica je kako je Most već desetak godina relevantan politički faktor koji je, čini se, pred novim uzletom.

Domovinski pokret (osnovan kao Domovinski pokret Miroslava Škore) najmlađa je relevantna desna politička opcija u Hrvatskoj. Nastao je 2020. na valu popularnosti njenog osnivača i bivšega desno-populističkog kandidata za predsjednika RH Miroslava Škore. Već sam naziv jasno sugerira ideološku profilaciju DP-a kao desne, domoljubne stranke, a tome u prilog govore i programske odrednice stranke, koje naglašavaju dekomunizaciju, očuvanje tradicije, suverenizam, ulaganje u vojsku, zalaganje za iseljene Hrvate...(Domovinski pokret, 2021). Prema istraživanju politologa Višeslava Raosa (2020: 26) prosječan birač DP-a zalagat će se za restriktivniji zakon o prekidu trudnoće, populističke mjere i politike, dok religioznost nije jasno definirana. U relativno kratkom vremenu svoga postojanja DP je postao respektabilna politička snaga koja privlači birače desnije od HDZ-a kao i dio protestnih birača. Osim birača, DP je na sebe privukao i nemali broj kritika lijevo-liberalne javnosti, koje upućuju na njihov navodni populizam, šovinizam i prljave izborne kampanje. Kao ni druge stranke, niti njih nije zaobišlo prokletstvo raskola na desnici. U prošlogodišnjem unutar stranačkom sukobu, koji je poprimio

obilježja reality showa, Miroslav Škoro, osnivač i zaštitno lice DP-a, podnio je ostavku na mjesto predsjednika te ubrzo i napustio stranku (Šobak, 2021).

Osim navedenih najsnažnijih stranaka desnice u suvremenoj hrvatskoj povijesti koje sam pobliže opisao i koje će biti glavni čimbenici predstojeće analize njihova odnosa s HDZ-om od prvih višestranačkih izbora do danas, valja ovdje spomenuti još neke koje će biti djelomično obuhvaćene u ovom radu: *Hrvatska kršćanska demokratska unija*, koja se zalagala za kršćanski svjetonazor i ostvarenje duhovnog i materijalnog blagostanja za pojedinca i društvo; *Hrvatska stranka prava Dr. Ante Starčević*, jedna u nizu konzervativnih pravaških opcija bliska hrvatskom nacionalizmu i euroskepticizmu; *Hrast*, stranka demokršćanskih osnova bliska strukturama Katoličke crkve u Hrvatskoj i katoličkim udrugama/pokretima; *Hrvatski suverenisti*, stranka nastala spajanjem nekoliko manjih desnih opcija, zagovornica suverenizma nasuprot globalizmu; *Neovisni za Hrvatsku*, stranka nastala od bivših zastupnika HDZ-a s jasnim desnim svjetonazorom i naglaskom na povijesne teme; *Hrvatska konzervativna stranka*, stranka konzervativnih usmjerenja s naglaskom na obiteljske vrijednosti i domoljublje; *Hrvatski blok*, stranka koju je osnovao bivši utjecajni HDZ-ovac Ivić Pašalić s ciljem stvaranje opcije po uzoru na „Tuđmanovski HDZ 90-ih godina“; *Blok za Hrvatsku*, stranka nastala raskolom Neovisnih za Hrvatsku; *Hrvatska čista stranka prava*, radikalno desna pravaška opcija izrazite antisrpske retorike i s naglaskom na povijesne teme; *Hrvatska građanska stranka*, stranka Željka Keruma, desnog populista iz Splita; *Hrvatski istinski preporod*, umjereno desna stranka koju je osnovao i vodio Miroslav Tuđman; *Obiteljska stranka*, demokršćanska stranka snažno orijentirana na očuvanje kršćanskih vrijednosti; Autohtona hrvatska stranka prava, stranka ekstremne desnice sklona prosvjedima i ikonografiji po uzoru na Nezavisnu državu Hrvatsku; *Hrvatska demokršćanska stranka*, stranka čiji se rad zasniva na kršćanskim tradicijama hrvatskog naroda i zalažu za očuvanje obitelji kao temelja društva...

4. RAZDOBLJE FRANJE TUĐMANA (1990-1999)

Hrvatska politika devedesetih godina prošlog stoljeća nedvojbeno je bila obilježena likom i djelom Franje Tuđmana. Tuđman, bivši komunist i partizan, a potom i partijski disident i neprijatelj Jugoslavije, je zanimljiva i kompleksna politička osoba koja već više od dvadeset godina nakon smrti intrigira povjesničare, politologe, pravnike, ali i cjelokupno društvo. Dok je za jedne utjelovljenje hrvatstva gotovo božanskog statusa, za druge je bio i ostao autoritarni

vladar nesklon demokraciji, slobodi medija i krivac za sumnjivu privatizaciju društvenih poduzeća. Premda su o svemu tome napisane mnoge knjige i znanstveni članci, koji su donekle rasvijetlili te fenomene, društvo je ipak ostalo uvelike ukopano u svojim polariziranim ideološkim rovovima s jasno formiranim i oprečnim stavovima o Tuđmanu. Ono što dosad svakako nije dovoljno istraženo, jest pitanje odnosa HDZ-a pod Tuđmanovim vodstvom i desnih političkih stranaka. Namjera mi je pružiti višedimenzionalan prikaz tih odnosa, koji su se mijenjali ovisno o vremenu i situaciji, a čiji „repovi“ i danas izazivaju kontroverze (npr. HOS i „Za dom spremni“).

Navedenim se pitanjem na najsustavniji način dosad bavio Velimir Veselinović u znanstvenom članku „Franjo Tuđman i pravaši“ (2016), u kojem opisuje Tuđmanov odnos (koji personalizira u sebi cijeli HDZ) i pravaških stranaka – najbitnijih i najjačih stranaka desnice tijekom devedesetih godina prošlog stoljeća. HSP i HDZ stranke su desnog ideološkog spektra u Hrvatskoj, s time da se HDZ percipira kao desni centar a HSP kao krajnju (radikalnu, ekstremnu) desnicu. Te stranke, prema istraživanjima Ivana Šibera (1997) te Dragana Bagića i Krune Kardova (2018), osim dijela političkog spektra imaju zajednički i ideološko-kulturno-socijalni profil birača te počivaju na istoj ideji – ideji hrvatskog državnog prava Ante Starčevića (Žižić, 2020: 482).

Sve bi to intuitivno za prosječnog birača bilo jasan prediktor suradnje i udruženog političkog djelovanja tih ideološki, birački i povijesno bliskih stranaka. Ipak, o tome velikim dijelom nije bilo ni govora, poglavito u razdoblju od 1990. do 1993. godine, koje Veselinović naziva prvom fazom odnosa Franje Tuđmana i pravaša. „U prvoj fazi, koja je trajala od 1990. do 1993. godine bila je na djelu radikalna kritika Tuđmana i njegove vlasti, koji je, s druge strane, također negativno gledao i osuđivao politiku pravaškog vodstva, napose ustašonostalgiju“ (Veselinović, 2016: 71). Većina budućih lidera desnih političkih stranaka, poput Ante Paradžika, Ivana Gabelice i braće Veselica, isprva su bili bliski ili su i sami sudjelovali u osnivanju HDZ-a, no ubrzo su se razočarali u Tuđmana, te su krenuli svojim putem. Ante Paradžik je 25. veljače 1990. zajedno s nekolicinom najbližih suradnika obnovio Hrvatsku stranku prava, u koju potom ulaze mnogi intelektualci i drugi građani (Rohaček, 2009: 11). Međutim, zbog relativno kasnog obnavljanja stranke, ali i uvjerenja da izbori neće biti slobodni, HSP na prvim višestranačkim izborima u Hrvatskoj, održanim 22. i 23. travnja te 6. i 7. svibnja, nije aktivno sudjelovao. Usprkos protivljenju predsjednika HSP-a Parage, dopredsjednik stranke Ante Paradžik ipak je pozvao svoje članove i simpatizere da svoj glas daju HDZ-u ne bi li komunisti sišli s vlasti

(Veselinović, 2016: 76). Takav obrazac ponašanja desnih stranaka vidljiv je kroz povijest sve do današnjih dana, u kojima one podržavaju HDZ-ove kandidate (najčešće u drugim krugovima izbora) u strahu od ljevice („komunista“).

Na prvim izborima HDZ je na dominantan način odnio pobjedu ispred reformiranih komunista SKH-SDP i Koalicije narodnog sporazuma (KNS) predvođene HSLŠ-om, HSS-om ali i manjim strankama desnice – Hrvatskom kršćansko demokratskom strankom i Hrvatskom demokratskom strankom (Mašić, 2010: 69). Usprkos podršci HDZ-u, a razočaran nesudjelovanjem svojih kadrova u izvršnoj vlasti, HSP započinje s glasnom kritikom HDZ-a i Tuđmana. U kritici se posebno isticao predsjednik HSP-a Dobroslav Paraga, koji je zamjerao HDZ-u jer nije ukinuo tajnu policiju niti otvorio dosjee svih dužnosnika komunističke vlasti (Veselinović, 2016: 77). Kako je vrijeme od prvih višestranačkih izbora odmicalo, pravaška je politika sve više skretala udesno tražeći jasnije udaljavanje od bivše SFRJ i brisanje ZAVNOH-a iz preambule ustava, dok su Tuđman i HDZ nastojali balansirati između ljevice i desnice nudeći politiku pomirenja kao rješenje. „Tuđman je zagovarao pomirenje nepomirljivih ideologija fašizma i antifašizma“ (Perković Paloš, 2016: 305).

HSP je imao kritike i na račun pravnih akata simbola hrvatske državnosti – ustava i referenduma – proglasivši ih nametnutim i nedovoljno jasnim i odlučnim. Takvo što nagnalo je Paragu i HSP na objavljivanje Lipanjske povelje 13. lipnja 1991. u Ljubuškom, kojom su pozvali sve Hrvate, ali i Muslimane, da im se pridruže u uspostavljanju nezavisne države Hrvatske od Drine do Boke Kotorske. „To je rezultiralo Lipanjskom poveljom koju su Paraga i Paradžik u ime Predsjedništva HSP-a donijeli 13. lipnja 1991. u hotelu „Bigeste“ u Ljubuškom, kojom su pozvali sve Hrvatice i Hrvate, Muslimane, Sandžaklije, graničare s Drine, hrvatske državotvorne stranke, pokrete i organizacije, kao i sve građane koji Hrvatsku priznaju za svoju domovinu da se pridruže svojim potpisima obnovi i uspostavi nezavisne države Hrvatske na cjelokupnom povijesnom i etničkom prostoru sa istočnim granicama Subotica, Zemun, Drina, Sandžak i Boka Kotorska“ (Veselinović, 2016: 78).

Zbog nepripremljenosti države i HDZ-a za nadolazeći rat, čelnici HSP-a osnovali su 25. lipnja 1991. vlastitu stranačku vojsku pod nazivom HOS – Hrvatske obrambene snage. Iako je HOS nedvojbeno stekao mnogo zasluga na najtežim ratištima diljem zemlje, za njega se vezuju i kontroverze vezane uz njihovu ikonografiju, stvaranu po uzoru na vojsku NDH (imena postrojbi, crne uniforme, pozdrav *Za dom spremni*). Jasnu namjeru takve simbolike

nedvosmisleno potvrđuje i Ante Prkačin „Prvo ti ljudi, kojima ja pripadam, nisu slučajno u amblem stavili 'Za dom spremni'. Tu nema nikakve dvojbe da je pozdrav 'Za dom spremni' i da je HOS jedina hrvatska vojska koja je nastala na tradiciji jedne druge hrvatske vojske - ustaške vojske iz Drugog svjetskog rata“ (Index.hr, 2020). Osnivanje HOS-a produbilo je sukob HSP-a i HDZ-a (iako je Tuđman jasno razlučivao između mladića koji su se javljali u HOS ne bi li se borili protiv srpske agresije i Dobroslava Parage, kojem su oni istodobno služili u oživljavanju kriptofašističkih tendencija) te ujedno nepovoljno djelovalo na međunarodni ugled i priznanje Hrvatske, ali i na jedinstvo hrvatskih vojnih snaga (Sukob HOS-a i HVO-a u Hercegovini). Konačno, ubrzo nakon osnivanja HOS-a ubijeni su pravaški uglednici Ante Paradžik i Blaž Kraljević.

Kulminacija sukoba HDZ-a i HSP-a ranih devedesetih zbilja se nakon pada Vukovara, za što su HDZ i Tuđman izravno optužili HOS i KOS (Kontraobavještajna služba SFRJ), a koji je rezultirao uhićenjem Dobroslava Parage i Mile Dedakovića Jastreba. Kao odgovor na pritvaranje svojega predsjednika, HSP je na glavnom zagrebačkom trgu organizirao mirne prosvjede, a sam Paraga je započeo štrajk glađu. Nisu izostale ni teške riječi, te je Anto Đapić Tuđmana nazvao tvorcem policijske države (Veselinović, 2016: 82). I Josip Manolić, dugogodišnji Tuđmanov bliski suradnik, a kasnije i oponent, u svojoj knjizi „Politika i domovina“ (2015) optužuje HSP i HOS da su od početka bili instruirani od bivših jugoslavenskih službi (KOS) ne bi li podrivali hrvatsko jedinstvo i samostalnost. Manolić (2015: 213) također navodi da je u tom vremenu HOS planirao napad na Banske dvore i atentat na samog Tuđmana ne nudeći, međutim, jasne dokaze za takve teške optužbe.

U kampanju za predsjedničke i parlamentarne izbore HSP i HDZ izašli su na suprotstavljenim stranama ne štedeći oružje u predizbornoj utrci. HSP je izdao proglas sačinjen od 19 Tuđmanovih grijeha (izdaja Vukovara, dijeljenje BiH...) kojim ga je pokušao diskreditirati, dok je Tuđman Paragu optuživao za druženje sa Srbima (Veselinović, 2016: 83). Na parlamentarnim izborima HDZ je odnio glatku pobjedu, dok je HSP ostvario solidan, ali mnogostruko lošiji rezultat od očekivanog, osvojivši pet mandata (Buljan i Duka, 2003: 136). Nedugo nakon izbora specijalna policija pretresla je prostorije HSP-a u Starčevićevu domu našavši pritom velike količine oružja i eksploziva. HSP je deložiran, a njegovi čelnici zaradili su kaznene prijave za ugrožavanje ustavnog poretka RH. Ovakav vid represije (iako su kaznene prijave ubrzo odbačene zbog nedostatka dokaza) doveo je do još jačeg antagonizma između HDZ-a i HSP-a. Kao odgovor na kaznene prijave Paraga je 25. svibnja 1993. u govoru u

američkom Kongresu najoštrije dotad kritizirao Tuđmana i HDZ optuživši ga za podjelu BiH i totalitarizam (Veselinović, 2016: 84). Ovakva, iz vizure pojedinih uglednih članova HSP-a, preradikalna kritika Tuđmana i vlasti općenito, kao i Paragino autoritarno vođenje stranke, dovelo je do pojave nezadovoljstva u stranci, u čemu su prednjačili Anto Đapić i Boris Kandare. Nakon dugih birokratskih zapleta i peripetija oko toga kome pripada stranka, iz unutarstranačke borbe Đapić izlazi kao pobjednik, a poraženi Paraga osniva novu stranku HSP-1861. i otad odnos HDZ-a i desnice promatramo na dva kolosjeka: prateći postupno zatopljivanje odnosa i mjestimičnu suradnju s HSP-om, i nastavak političke borbe i međusobne optužbe s Paragininim HSP-om-1861.

HSP je nakon razlaza s Paragom, koji je zbog administrativno-birokratskih zavrzlama trajao sve do 1995. godine, postupno smanjio intenzitet dotad radikalne kritike HDZ-a i Tuđmana. Kritizirali su primjerice prijedlog Z4, kojim je pobunjenim Srbima nuđen određen stupanj autonomije, kritizirali su neselektivni povratak Srba bez utvrđivanja njihove nevinosti. Ipak, kritike su bivale sve slabije, a po prvi puta mogle su se čuti i pohvale Đapićeva HSP-a na račun HDZ-a i Tuđmana. Tako Đapić hvali i čestita uspjehe akcije Bljesak te naglašava da nema većih zamjerki na rad HDZ-a. „Radikalna kritika, kakva je bila nazočna 1992., potpuno je izostala. Đapić je tako izjavljivao da HDZ-u najviše zamjera lošu kadrovsku politiku, ali da nema većih zamjerki HDZ-ovoj državotvornoj politici“ (Veselinović, 2016: 87). Izbori 1995. pokazali su još jednom monopol HDZ-a na glasove desnog centra i desnice: HDZ je osvojio 75 mandata, HSP četiri a HKDU tek jedan (Mašić 2010: 73). Sve prisniji odnos nekoć zakletih neprijatelja najbolje se bio očitovao tijekom tzv. Zagrebačke krize 1996. tijekom koje je Đapić svesrdno podržavao Tuđmana i njegovo nepriznavanje legitimnih rezultata izbora, te je bio spreman raditi na „razbijanju“ udružene oporbe djelujući kao HDZ-ov „igrač“. Na parlamentarnim izborima 1997. HSP i HDZ po prvi su put izašli u koaliciji, doduše tajnoj. Naime, na listama HDZ-a u nekim izbornim jedinicama našli su se i predstavnici HSP-a, no ta koalicija nikad nije službeno objavljena. Takva predizborna taktika HSP-a donijela im je daljnje urušavanje i pad na dva mandata. Osim pada u broju mandata i rušenja ugleda stranke, približavanje i koalicija s HDZ-om dovela je do novog raskola u stranci u kojem je Ivan Gabelica ponovno aktivirao rad HČSP-a. Đapićev HSP je sve do Tuđmanove smrti 1999. s HDZ-om održavao redovite kontakte i dobre odnose uz poneku jalovu kritiku. Konačno, povodom smrti Franje Tuđmana HSP se od njega oprostio biranim riječima izražavajući sućut i naglašavajući njegove bitne zasluge u ostvarenju sna o nezavisnoj i samostalnoj Hrvatskoj (Veselinović, 2016: 95).

Paraga i njegov HSP-1861, za razliku od HSP-a koji je pod vodstvom Ante Đapića od oporbe HDZ-u polako postajao HDZ-ova oporba, nastavio je sa žestokom kritikom HDZ-a i Franje Tuđmana. „Dobroslav Paraga je nakon osnivanja nove pravaške stranke nastavio s istom retorikom prema Franji Tuđmanu i vladajućem HDZ-u, a to je radikalna kritika vođenja države“ (Veselinović, 2020: 40). Paraga je Tuđmana kritizirao da je razorio Hrvatsku iznutra, odobrio pljačku gospodarstva, uveo je u rat protiv BiH. S druge strane, ni Tuđman Paragi nije ostajao dužan optuživši ga da radi kao špijun protiv Hrvatske. „Odnos Tuđmana i Parage bio je i dalje u kontinuitetu kritike i animoziteta. Tuđman je Paragu čak nazivao višestrukim špijunom“ (Veselinović, 2020: 44). Paraga u svome djelovanju nije birao neprijatelje već je kritizirao gotovo cijelu političku i društvenu scenu: od SDP-a i ljevice, preko Tuđmana, kojeg je uspoređivao s Miloševićem, pa sve do bivših stranačkih kolega iz HSP-a ali i braniteljske udruge, koje je gledao kao satelite režima i HDZ-a (Veselinović, 2020: 44). Paragu ni smrt Franje Tuđmana nije potakla da se, kako priliči u takvim situacijama, oprostí od njega biranim riječima, već ga je i tom prilikom nazvao ostarjelim hrvatskim diktatorom, optuživši ga izravno za sve nedaće hrvatskog društva (Veselinović, 2016: 95).

Tablica 1. Osvojeni mandati stranaka desnice na parlamentarnim izborima u Hrvatskoj

1992.	HDZ 85	HSP 5		
1995.	HDZ 75	HSP 4	HKDU 1	
2000.	HDZ 46	HSP 4	HKDU 1	
2003.	HDZ 66	HSP 8	DC 1	
2007.	HDZ 66	HDSSB 3	HSP 1	
2011.	HDZ (DC, HGS) 47	HDSSB 6	HSP dr. AS 1	
2015.	HDZ (Domoljubna koalicija) 59	MOST 19	HDSSB 2	
2016.	HDZ 61	MOST 13	HDSSB 1	NL Željka Glasnovića 1
2020.	HDZ 66	DP/HS 16	MOST 8	

Izvor: Državno izborno povjerenstvo RH

HDZ je tijekom devedesetih godina bio neprikosnoveno najjača stranka desnog centra i desnice zahvaćajući i dijelove centrističkog i lijevog biračkog tijela. Ipak, njihova je snaga još od 1993. uz određene skokove kontinuirano padala sve do konačnog poraza od oporbene šestorke 2000. godine (Lamza Posavec, 2000). Zanimljivo je da se pad potpore birača HDZ-u nije odrazio na rast rejtinga drugih desnih stranaka, HSP-a i HSP-a-1861. One su, također kao i HDZ, protokom devedesetih godina gubile potporu birača, a time i utjecaj u društvu. Razlozi su tomu mnogostruki: od stalnih raskola na desnici, preko nevjerodostojnih politika HSP-a (približavanje HDZ-u), pa do preradikalnih kritika Dobroslava Parage i njegova HSP-a-1861 čiji je uzrok, čini se, bio i u osobnoj frustraciji zbog nedobivanja potpore u vođenju pokreta hrvatske samostalnosti te osuđenosti na epizodne političke uloge. Druge stranke desnice, poput HKDU-a i HČSP-a, nisu postizale značajnije rezultate bez obzira što su njihovi lideri – braća Veselica i Ivan Gabelica – u društvu uživali značajan ugled i status.

Jamačno najintragantniji aspekt odnosa HDZ-a i HSP-a u devedesetim godinama, koji prelazi granice političkoga, nedovoljno su razjašnjena ubojstva prvaka HSP-a Ante Paradžika i Blaža Kraljevića. Te tragične događaje pokušao je rasvijetliti povjesničar Ivica Lučić (2016) u članku „Političko sigurnosne okolnosti pogibije Ante Paradžika“. On zaključuje kako po svemu sudeći pogibija Ante Paradžika nije bilo političko ubojstvo, nego je, po njemu, rezultat nesretnih okolnosti (Lučić, 2016: 384). Ovakvo objašnjenje, bez obzira na detaljnost i stručnost analize, za dio javnosti ne predstavlja konačnu istinu. Mnogi su i dalje uvjereni, a o tome je nedavno bilo riječi u poznatom i vrlo gledanom „desničarskom podcastu Velebit“ (Youtube.com, 2022) u kojem je Željko Kekić, bivši djelatnik jugoslavenskih i sigurnosnih službi za ubojstvo bez ograda optužio tadašnje strukture vlasti, tj. HDZ. Zbog protoka vremena, ali i nedostatka stvarne volje pravosudnih, ali i političkih organa, mala je šansa da će ovi slučajevi ikad zapravo biti rasvijetljeni. Vjerojatniji je scenarij po kojem će tragične sudbine ovih ljudi ostati oružje političke borbe desnice i HDZ-a.

5. RAZDOBLJE IVE SANADERA (2000-2009)

Tuđman je preminuo nakon duge i teške bolesti 10. prosinca 1999. u zagrebačkoj Kliničkoj bolnici Dubrava. Njegova smrt, iako očekivana zbog teške dijagnoze, zatresla je kompletnu hrvatsku društvenu i političku scenu. Takvo što ne čudi podsjetimo li se da je Hrvatska pod njegovim vodstvom ostvarila svoj vjekovni san o samostalnosti i uvela demokraciju te da je za

najveći broj hrvatskih građana, kako njegovih simpatizera tako i kritičara, bio i ostao najznačajnija osoba u hrvatskoj povijesti. Njegova smrt na poseban je način potresla i njegovu stranku, koju je osnovao i na karizmatički i autoritativan način, uvelike uspješno, vodio kroz cijelo desetljeće. „Stranka je ostala bez snažnoga autoritarnog vođe, oca utemeljitelja, koji ne samo da ju je predstavljao već ju je i identitetski potpuno supstituirao“ (Nikić Čakar, 2009: 35). Otegotna okolnost za stranku, uz gubitak vođe i neprikosvenog autoriteta, bio je *timing* njegove smrti; preminuo je svega nekoliko tjedana uoči parlamentarnih izbora. Obezglavljen smrću karizmatičkog predsjednika stranke, HDZ je na izbore 6. siječnja 2000. izašao predvođen Vladimirom Šeksom kao vršiteljem dužnosti predsjednika stranke, ali i razjedinjenom strankom u kojoj su i prije Tuđmanove smrti počele „igre prijestolja“ (Nikić Čakar, 2013). HDZ je ostvario povijesno loš rezultat – 46 saborskih mandata - te je, iako je još uvijek bio pojedinačno najjača stranka (SDP 44 mandata), završio u oporbi. Na vlast je nakon desetljeća HDZ-ovih vlada došla lijeva koalicija šest stranaka (kolokvijalno nazvana *šestorka*) predvođena SDP-om (Mašić, 2010: 75). Bilanca uspješnosti drugih desnih stranaka nakon izbora nije bila impresivna: HSP je osvojio četiri mandata, a HKDU jedan.

Izborni je poraz za HDZ značio nov val unutarstranačkih sukoba između zaraćenih struja koje su smrću Tuđmana, ali i izbornim porazom sve više postali manifestni. O uzrocima izbornog poraza HDZ-a pisala je Vesna Lamza Posavec (2000), koja tvrdi kako na poraz HDZ-a nije ključno utjecala smrt predsjednika Tuđmana već je poraz bio samo rezultat višegodišnjeg trenda smanjivanja podrške vladajućoj stranci uslijed razočaranja njezinih vjernih birača u temeljne vrijednosti HDZ-a. „Prvo, tadašnji izborni poraz HDZ-a nipošto ne treba tumačiti samo promjenama javnog mnijenja u razdoblju koje je neposredno prethodilo izborima, već ga treba promatrati ponajprije kao posljedicu dugotrajnog procesa slabljenja izborne pozicije stranke koji se kao trend zapaža još od sredine 1993. godine, a privremeno je zaustavljen i mijenjan pod utjecajem osobito značajnih i povoljno vrednovanih društvenih događaja tijekom 1995. i 1997. godine“ (Lamza Posavec, 2000: 440).

Nakon desetljeća u kojima je HDZ neprikosnovo vladao svim najbitnijim političkim, a preko njih i društvenim, institucijama, stranka se našla u novim političkim okolnostima oporbenog djelovanja i sve manjeg utjecaja na političke i društvene procese. Osim toga, unutar stranke vrio je sukob zaraćenih struja koje su se dijelile po ideološkim, zavičajnim i drugim linijama. U takvim je okolnostima HDZ dočekao unutarstranačke izbore za predsjednika stranke održane na V. općem saboru HDZ-a u travnju 2000. Na njima je za predsjednika izabran Ivo Sanader,

diplomat u najboljim godinama, pobijedivši stranačke veterane Ljerku Mintas-Hodak i Branimira Glavaša (Sanader, 2017:15). Iako je stranka žudila za reorganizacijom i smirivanjem unutarnjih sukoba, izbor Sanadera na čelo stranke nije pokrenuo takve procese, nego je bila samo uvertira u najžešći unutarstranački sukob nekoliko godina poslije. Sanader je za stranačke veterane simbolizirao prijelazno rješenje i najmanje loše od ponuđenih rješenja. Ipak, Sanader je imao kudikamo veće ambicije, te je započeo proces reformiranja stranke iz nacionalističkog pokreta u modernu stranku desnog centra. Također, započeo je i proces prezidencijalizacije stranke utvrđujući na taj način svoj položaj izmjenama stranačkih dokumenata i propisa (Nikić Čakar, 2009).

Svi ti potezi imali su tek ograničen učinak zbog još uvijek jakih otpora unutarstranačke struje predvođene Ivićem Pašalićem, bivšim Tuđmanovim savjetnikom. Pašalić i njegova grupacija bili su zagovaratelji starog, tuđmanovskog, desnijeg HDZ-a, dok su Sanader i njegovi apologeti bili skloniji proeuropskom, „ušminkanom“ HDZ-u bližem centru. Kulminacija napetosti i sukoba ovih dviju struja dogodila se na VII. općem saboru stranke u travnju 2002. na kojima su održani izbori za stranačkog čelnika i članove predsjedništva. Sanader je tek s nekoliko desetaka glasova prednosti odnio pobjedu, a ona je obilježena mnogim pritužbama Pašalićeve struje za nelegalnost izbornog procesa (Nikić Čakar, 2010: 20). Nedugo potom Sanader je isključio ili pasivizirao većinu stranačkih neprijatelja od kojih su neki predvođeni Pašalićem osnovali Hrvatski blok te su se i u Saboru odmetnuli od HDZ-ova kluba zastupnika.

Sanader je u ideološkom smislu imao viziju pozicionirati HDZ bliže centru zbog vlastita ideološkog profila, ali i zbog pritisaka (očekivanja) EU, kojoj je u interesu bilo u Hrvatskoj imati snažnu proeuropsku stranku desnog centra, a ne nacionalistički pokret. Prema strankama desnice Sanader je bio prilično rezerviran i nije im nudio nikakvu stratešku suradnju, već je dapače radio na razbijanju desnice. S druge strane, za potrebe vlastitih ciljeva i mobilizacije birača, nije se libio desničarske retorike. Jedno od karakterističnih događaja na kojem je to došlo do izražaja bio je skup potpore uhićenom generalu Mirku Norcu 2001. na splitskoj rivi u organizaciji braniteljskih udruga. U uzavreloj atmosferi desetaka tisuća građana jedan od govornika bio je i Sanader, koji je branio Norca i kritizirao sud u Haagu (Slobodna dalmacija.hr, 2011). Na taj je način, „očijukanjem“ s desnicom, nastojao zadobiti za sebe izborne poene u unutarstranačkoj borbi. Ipak, njegov pravi odnos prema desnici vidljiv je iz autobiografske anegdote ispričane u njegovoj knjizi „Doba politike“ (Sanader, 2017: 15). U njoj prepričava razgovor s akademikom Ivanom Aralicom, koji mu predlaže da se sve stranke od centra do

desnice udruže u zajedničku stranku koja bi nastavila djelovati kao zaseban subjekt. Ta je ideja početkom 2000. proizlazila iz tada poljuljanog statusa HDZ-a, prije svega u medijima, i na taj način rebrendiranja stranke. Sanader je takvu ideju odbio bez previše razmišljanja. „Odbio sam obrazloživši mu da bi HDZ udruživanjem sa strankama krajnje desnice samo izgubio“ (Sanader, 2017: 15)

Iako je najveći dio unutarstranačkih oponenta izbacio iz stranke, Sanader je najčešće putem neimenovanih visokih izvora u stranci bio optuživan da je detuđmanizirao stranku te je udaljio od njezinih korijena. On se na to nije previše obazirao nastavljajući raditi na osiguravanju ulaska Hrvatske u euroatlantske integracije (NATO i EU). I unutarstranačkoj i izvanstranačkoj desnici naglašavao je kako je došlo novo vrijeme, da je rat završio i da se moraju formulirati novi politički ciljevi (EU, NATO) koji zahtijevaju drugačije alate. Tijekom 2000-ih svakako najpolariziranija tema na hrvatskoj političkoj sceni bilo je pitanje suradnje s Haaskim sudom. Dok je desnica rezolutno bila protiv, čuvajući time, po njihovu mišljenju, „naše heroje“, HDZ je vrludao u svojim stavovima ovisno o parlamentarnoj poziciji u kojoj se u tim trenucima nalazio. Za vrijeme lijeve vlasti HDZ je koketirao s pokretima otpora izručenju generala Haagu, dok bi na vlasti vrlo poslušno obavljao izručenja osumnjičenih hrvatskih generala (glasovita Šeksova izjava: locirati, identificirati, uhititi, transferirati).

Na izborima 2003. HDZ je, restrukturiran i organizacijski osnažen te predvođen popularnim Sanaderom, pobijedio SDP i njegovu koaliciju. Velik uspjeh postigao je i HSP osvojivši osam mandata. Nakon izbora HDZ je u nekoliko navrata razgovarao sa HSP-om u vezi s mogućom koalicijom i sastavljanjem vlade. U tim se razgovorima HSP postavio „tvrdo“ tražeći mjesto zamjenika premijera, nekoliko ministara i državnih tajnika, te je odbijao svaku suradnju s Hrvatskom seljačkom strankom (HSS) i pripadnicima srpske manjine (Index.hr, 2003). Navedeni zahtjevi za Sanadera i HDZ nisu bili prihvatljivi, te su pregovori o sastavljanju zajedničke vlade desnih partnera propali. Mnogi će kasnije spekulirati kako je na Sanadera vršen pritisak iz Europske unije ne bi li odbio koaliciju s euroskeptičnim HSP-om, međutim, takvo što, naravno, nikad nije dokazano. Sanader naposljetku sklapa koaliciju i formira vladu sa zastupnicima nacionalnih manjina i Demokratskim centrom. Ova je situacija još jedan pokazatelj odnosa HDZ-a i desnice u Sanaderovu razdoblju. Taj je primjer do danas ostao aktualan (sličnost s Plenkovićem) na hrvatskoj političkoj sceni, a tada je značio početak političkog rata između HSP-a i HDZ-a. HSP i desna politička javnost zbog toga su Sanadera opetovano osuđivali za detuđmanizaciju pri tome mu najviše zamjerajući suradnju sa

Samostalnom demokratskom srpskom strankom (SDSS). „Već na samom početku prvog mandata, u prosincu 2003., čuli su se prigovori desnice predvođene HSP-om na činjenicu da sam u parlamentarnu većinu uključio i osam zastupnika nacionalnih manjina. Manje im je pritom smetalo petero zastupnika ostalih manjina, a mnogo više tri zastupnika iz redova srpske“ (Sanader, 2017: 83). HSP je, osokoljen odličnim izbornim rezultatom i ljutit zbog HDZ-ova odabira manjina kao partnera, kroz cijeli mandat bio vrlo snažna i nadasve glasna oporba vladajućima.

HSP je Sanadera i HDZ u Saboru, ali i u javnosti, tijekom cijelog mandata kritizirao ponajviše glede ideoloških i nacionalnih pitanja. Na primjer, Đapić je od HDZ-a tražio žurno priznavanje neovisnosti Kosova kao i uvođenje Zaštićenoga ekološko-ribolovnog pojasa (ZERP-a) (Dnevnik.hr, 2008). Također, HSP se žestoko borio za zaštitu i neizručivanje hrvatskih generala Haškom sudu, te je glasno prosvjedovao kad je general Ante Gotovina 2005. bio uhićen i izručen (Indeks.hr, 2005). Osim navedenih sukoba zanimljivo je kako su se u medijima povremeno pojavljivale informacije o sastancima Đapića i Sanadera na kojima su, navodno, dogovarali buduće koalicije (Jutarnji.hr, 2006). Te koalicije naposljetku se nisu obistinile, ali već i sami razgovori bacaju novo svjetlo i daju njihovom odnosu intrigantnu višedimenzionalnost. Štoviše, nakon razlaza Đapića s vrlo aktivnim saborskim zastupnicima pravaša Tončijem Tadićem i Miroslavom Rožićem, pojavile su se spekulacije kako će njih dvojica pristupiti HDZ-u (24sata.hr, 2007). Takva predviđanja nisu se pokazala istinitima, međutim, vodimo li se onom „gdje ima dima ima i vatre“, ipak se nazire pozadinska veza ovih, prema van, zakletih političkih suparnika na desnici.

Novi sukob Sanadera i desnice zbio se 2005. kad je iz HDZ-a izbačen istaknuti član stranke iz Slavonije Branimir Glavaš – službeno zbog zalaganja za ideju regionalizacije Hrvatske, a neslužbeno kao posljednji Sanaderov čin čišćenja stranke od neistomišljenika kao i odraz Glavaševa sukoba s Vladimirom Šeksom. Ubrzo nakon toga Glavaš s još nekolicinom odmetnika osniva HDSSB i počinje politički djelovati ponajprije u Slavoniji i Baranji uzimajući pritom HDZ-u velik dio birača ali i članova. Ubrzo Glavašu počinje i suđenje za ratne zločine na području Osijeka, te to postaje glavna točka prijepora ideološki bliskih HDZ-a i HDSSB-a. Glavaš za svoje probleme sa zakonom izravno optužuje Šeksa, bliskog suradnika Ive Sanadera (Objektivno.hr, 2022). U prvi mah suradnja HDZ-a i HDSSB-a, koje su po ideološkom profilu bliske stranke, nije bila moguća zbog osobnih animoziteta njihovih lidera, kao i Glavaševih optužaba na račun Šeksa. Kasnije, kad se prašina malo slegnula, eventualnu suradnju

onemogućavali su Glavaševi sve veći pravosudni problemi koji su kulminirali njegovim bijegom u Bosnu i Hercegovinu. U tom trenutku povezivanje s bjeguncem od hrvatskog pravosuđa svakako ne bi bilo oportuno Sanaderu i HDZ-u, niti samom Glavašu, koji je glavninu svoje obrane temeljio na tezi o politički montiranom procesu. S druge strane, njihove su dvije stranke na lokalnoj razini ponegdje ipak surađivale, dok je kadrovska suradnja u vidu prelazaka članova mahom HDZ-a u HDSSB bila stalna. Zaključno, politički se sukob HDZ-a i HDSSB-a odvijao zbog osobnih razloga i animoziteta stranačkih vođa i obostrana političkog oportunizma, a ne zbog nepomirljivih ideoloških razlika među strankama.

Ususret parlamentarnim izborima 2007. HDZ se našao u nezavidnoj poziciji: s jedne strane mu je prijetio SDP predvođen novim predsjednikom Zoranom Milanovićem, dok na svojoj strani ideološkog spektra nije imao nijednog saveznika: HSP i HDSSB u tom su trenutku (svaki iz svojih razloga) djelovali kao ljuti neprijatelji HDZ-a. Sanader, svjestan opasnosti zdesna, u kampanju ulazi vrlo motivirano i napada svoje konkurente s desnice. Rečenica koja je obilježila te izbore, a ostala je glasovita do danas: „Glas za HSP glas je za SDP!“, koju je izrekao Sanader, pokazalo se, zapečatila je sudbinu HSP-a. Postoji, po mom sudu, više razloga za ovako brutalan obračuna Sanadera s HSP-om. Prvo, želio je okrupniti i zadobiti potporu svih birača desnog centra i desnice ne bi li na taj način uspio pobijediti rebrendiranu ljevicu predvođenu mladim Zoranom Milanovićem. Ukoliko bi biračko tijelo desnice bilo rascjepkano, ljevica bi bila relativni pobjednik izbora i bila bi u boljoj poziciji pridobiti zastupnike nacionalnih manjina. Drugo, u ideološkom smislu Sanader i HDZ (kao i njegovi prethodnici i nasljednici, uz izuzetak Karamarka) nikad nisu stranke desnije od sebe gledale kao partnere, nego kao na „kukavičje jaje“ ljevice koje služi rasipanju desnoga biračkog tijela. Također, HDZ oduvijek sebe smatra jedinom izvorno hrvatskom, domoljubnom strankom koja bi morala zahvaćati cijeli prostor desnice i desnog centra. Treće, zastupnici HSP-a iz tog saziva Sabora, poput Tadića, Rožića ili Letice, svojim su marljivim i aktivnim zastupničkim radom zadobili simpatije šire javnosti, što je kod Sanadera i HDZ-a izazivalo strah. Kombinacijom medijskog zastrašivanja birača dolaskom „crvenih“ na vlast, ali i raskolima u HSP-u (u čemu mnogi vide rukopis HDZ-a), Sanader je uspio u naumu da desno biračko tijelo odvraća od glasovanja za HSP. Rezultati izbora 2007. pokazali su da je Sanaderova metoda bila više nego uspješna. HSP je potonuo s osam mandata na tek jedan, HDZ je osvojio 66 mandata i bio je relativni pobjednik izbora dok je HDSSB izborio tri mandata.

Nakon izbora HDZ je još jednom sklopio sporazum sa zastupnicima manjina te HSS-om i HSLS-om kako bi formirao vladu. Kao i prošli put, ovaj je potez izazvao salve uvreda među desnim političkim i društvenim akterima tim više što je SDSS-ovac Slobodan Uzelac zauzeo poziciju potpredsjednika Vlade. Sanader je na to odgovorio očekivano dajući za pravo i onima koji su smatrali kako je suradnja sa Srbima i marginalizacija desnice uvjet za članstvo u EU. „Za razliku od HSP-a, manjine i njihovi zastupnici bili su prilika za HDZ da se predstavi kao moderna stranka centra – desnog centra – koja programski, deklaratorno i u praksi primjenjuje napredna demokratska načela i vodi se vrijednostima koje će naše društvo u cjelini...“ (Sanader, 2017: 92). Razdoblje Ive Sanadera na čelu HDZ-a uvelike je obilježeno sukobima i neprijateljstvom s desnim političkim strankama premda se, osobito u kampanjama, nije libio desnom retorikom, naizgled nespojivom s umjerenim i centrističkim HDZ-om kojeg je predvodio, zagrabit u „bazen“ desnih birača.

6. RAZDOBLJE JADRANKE KOSOR (2009-2012)

Jedan je od najšokantnijih događaja u modernoj političkoj povijesti Hrvatske zbio se 1. srpnja 2009. kad je, usred sezone „kiselih krastavaca“, dugogodišnji hrvatski premijer Sanader na konferenciji za medije objavio kako se povlači iz politike (Večernji.hr, 2021). O njegovu odlasku povremeno se spekuliralo i u medijima i u političkim kuloarima. Međutim, u tim pretpostavkama uvijek su kao opcije bile spominjani nastavak karijere u europskim institucijama ili kandidiranje za neku drugu političku funkciju, prvenstveno predsjednika države. Ipak, Sanader je na navedenoj konferenciji za medije jasno otklonio takve mogućnosti, bez da je pritom jasno obrazložio razloge svojega odlaska. Takva tajanstvenost potaknula je cjelokupnu javnost na razmišljanje, koje je urodilo mnogim teorijama o odlasku: od teške bolesti, preko korupcijskih afera i razočaranosti nemogućnošću micanja slovenske blokade pregovora za ulazak u EU pa do pritisaka iz Washingtona ili Bruxellesa. Sve do danas nijedna od navedenih nije potvrđena, ali niti opovrgnuta, te je na svakom od nas, uzevši u obzir buduće događanje, da prosudi „prave“ motive odlaska.

Sanaderov odlazak nije bio šok samo za širu javnost, već i za njegove najbliže suradnike. Sanader je njima priopćio ovu neočekivanu vijest tek nekoliko dana prije objave za javnost, također, čak ni njima pritom ne navodeći eksplicitno uzroke odlaska. Jedna od njegovih tadašnjih najbližih suradnica Jadranka Kosor u svojim memoarima se prisjeća da „kad je, dakle,

te večeri završio s uvodom o tome kako odlazi, konstatirala sam glasno da OK i da to znači da će postati predsjednik RH.....No on je opet zapalio cigaru, povukao dim i odgovorio niječno. Rekao je jasno i jednostavno kako je odlučio otići iz politike, da je dugo o tome razmišljao, da je to najbolje i za njega i za sve nas, da je to mudro i da tu dvojbe nema i da se neće predomisлити i to je njegova konačna i zadnja. (Kosor, 2020: 156). Sve se to odvijalo u, na prvi pogled, opuštеноj atmosferi u njegovoj vili u Kozarčevoj ulici. Na istom sastanku Jadranki Kosor priopćio je kako će upravo nju predložiti za predsjednicu stranke i vlade. Na to je Kosor, prema vlastitim riječima, od šoka zanijemila (Kosor, 2020: 156).

Nekoliko dana nakon iznenadne ostavke, 4. srpnja, održan je 13. Opći sabor HDZ-a, na kojem je Kosor postala predsjednica stranke, Darko Milinović njen zamjenik, a Vladimir Šeks, Andrija Hebrang, Ivan Jarnjak, Božidar Kalmeta, Ivan Šuker i Petar Čobanković potpredsjednici stranke. Dužnosnici stranke, a tako i sama nova predsjednica Kosor, izabrani su aklamacijom. Upravo je taj njen izbor bez stvarna legitimiteta bio meta kritika javnosti, te je bio uteg njenoj vladavini u stranci (Nikić Čakar, 2013)

Usprkos prvotnoj skepsi glede njene sposobnosti, koja je proizlazila iz činjenice da dolazi nakon omiljenog predsjednika, ali i zbog toga što je žena, Kosor se po mišljenju šire javnosti prilično brzo snašla u poziciji predsjednice Vlade i HDZ-a. U ideološkom smislu Vladu, ali i stranku, vodila je utabanim stazama desno-centrističke politike Ive Sanadera. Vlada kojoj je bila na čelu ostala je u istom sastavu s partnerima centrističkih uvjerenja i zastupnicima nacionalnih manjina. Fokus njenog mandata bio je u vanjskoj politici, gdje je uspješno odblokirala, u dogovoru sa Slovenijom, pristupne pregovore RH o ulasku u EU. Takav ishod žestoko su kritizirali pravaši smatrajući ga nepovoljnim po RH (Dnevnik.hr, 2009). Nadalje, događaji koji su izazvali dodatne napetosti između HDZ-a i desnih stranaka, ali i drugih aktera izvan stranačke desnice (braniteljske udruge...), bili su osuđujuće presude hrvatskim generalima Anti Gotovini i Mladenu Markaču kao i uhićenje hrvatskog branitelja Tihomira Purde. HDZ-u se, naime, zamjeralo njihovo izručenje ali i nedovoljan angažman RH u obrani generala i optuženih branitelja pred sudom u Haagu. Opći je dojam kako je mandat Jadranke Kosor, iako kratak, bio relativno uspješan, poglavito na vanjskopolitičkom planu: deblokada pregovora o pristupanju EU i, konačno, njihov završetak. Na unutarnjopolitičkom planu Kosor se dobro „hrvala“ s parlamentarnom, ali i unutarstranačkom oporbom (pokušaj puča Ive Sanadera) dok je s desnicom ostala u nepromijenjenom odnosu nastavljajući politiku Ive Sanadera.

Mandat Jadranke Kosor na čelu HDZ-a i Vlade obilježila je pasivnost desnice, koja je i sama, očito, bila zatečena ostavkom Sanadera, koji je za njih utjelovljavao s jedne strane takmaca i poželjnog partnera, a s druge strane „grobara“ desnice. Također, bilo je to vrijeme turbulencija i konačnog propadanja još donedavno moćnog HSP-a, na čije je čelo, nakon tko zna kojeg po redu pravaškog raskola, došao bezlični i javnosti malo poznati Danijel Srb. Osim toga, Jadranka Kosor bila je bivša ministrica branitelja koja je iz tog razdoblja zadržala dobre odnose s braniteljskim udrugama, koje joj, usprkos provođenju centrističke politike, osim u iznimnim situacijama (presuda Markaču i Gotovini), nisu stvarali poseban pritisak, dok druge kasnije utjecajne desno-konzervativne udruge (U ime obitelji, Vigilare) još nisu bile zaživjele. Jedina objektivna prijetnja zdesna bio je regionalni HDSSB, koji je malo-pomalo „otkidao“ HDZ-u dijelove biračkog tijela u Slavoniji, kapitaliziravši to sjajnim izbornim uspjehom na izborima 2011. godine. Ta prijetnja, međutim, nije HDZ previše zabrinjavala ponajviše zbog HDSSB-ova regionalnog karaktera ali i procjene da će se taj „balon“, nastao inatom vezanim uz pravosudni progon Glavaša, s vremenom ispuhati. Na nacionalnoj razini u desnom biračkom spektru vrijedno je spomenuti tek osnivanje Hrvatske stranke prava dr. Ante Starčević (HSP dr. AS) 2009. godine koja će u narednim godinama, ponajviše zahvaljujući popularnosti Ruže Tomašić, kao i koalicijskoj taktici Tomislava Karamarka postati relevantan politički faktor. Na ekonomskom planu buktila je velika recesija, koju Kosor nije uspjela zauzdati usprkos (ili baš zbog toga) uvođenju nepopularnih mjera (povećanje PDV-a, tzv. Krizni porez). Nezadovoljstvo građana ekonomskom situacijom dovelo je do serije prosvjeda protiv politika vlade ali i same Jadranke Kosor, ponekad i nasilnih, koji su okupljali građane različitih svjetonazora: od studenata i nezaposlenih preko nekih braniteljskih udruga, od radikalne ljevice do radikalne desnice, na čijem su čelu bili budući čelnici Živog zida (ŽZ) Ivan Pernar i Ivan Vilibor Sinčić, kao i desni politički marginalac i vukovarski branitelj Branko Borković (Tportal.hr, 2011).

Uoči parlamentarnih izbora 2011. HDZ se nalazio u sve nezavidnijem položaju. Na ruku im nije išla globalna ekonomska kriza, koja je na silovit način pogodila naše nedovoljno razvijeno i otporno gospodarstvo. Također, velik uteg za stranku bile su korupcijske afere bivših najviših dužnosnika stranke (uhićenje Sanadera). Konačno, Jadranka Kosor, iako je imala određene uspjehe u svojem mandatu, nikad nije uspjela do kraja zavladata strankom, koja je, razjedinjena, sve više gubila naklonost birača, napose u nekadašnjim „slavonskim utverdama“ u kojima je sve više prijetio desni HDSSB. Slične razloge sve slabijeg rejtinga stranke navodi i Mirjana Kasapović (2011: 6-7), poput dugotrajne krize vladanja, prosvjeda protiv vlasti i erozije

legitimnosti političkih institucija, izgradnje korupcijskog sustava i promašene izborna kampanja.

Predizborna taktika HDZ-a bila je tzv. Točkasta koalicija – koalicija sa strankama ne na nacionalnoj razini već u pojedinim izbornim jedinicama. Surađivali su tako s Demokratskim centrom (DC) i Hrvatskom građanskom strankom (HGS) Željka Keruma, popularnim desnim populistom iz Splita. Ipak, zbog svega prethodno navedenog, mišljenja sam kako predizborna taktika nije bila ključna za rezultat HDZ-a na izborima, već je on determiniran mnogo ranije. Kukuriku koalicija predvođena SDP-om uvjerljivo je pobijedila osvojivši natpolovičnu većinu (80 mandata) dok je HDZ ostvario najgori rezultat u povijesti (44 mandata). Od desnih stranaka u Sabor su ušli još HGS i DC dok su svojevrsno iznenađenje bili nova desna pravaška stranka HSP dr. Ante Starčević s jednim mandatom i HDSSB, koji je osvojio šest mandata i postao relevantna nacionalna politička snaga.

7. RAZDOBLJE TOMISLAVA KARAMARKA (2012-2016)

Poslije teškoga izbornog poraza i najlošijeg izbornog rezultata stranke u povijesti svima je bilo jasno kako Jadranka Kosor politički ne može preživjeti. I samoj Kosor bilo je jasno da su neki njeni dojučerašnji kolege i lojalni suradnici jedva dočekali kraj parlamentarnih izbora ne bi li joj zabili „nož u leđa“. Ona napominje da su „odmah nakon parlamentarnih izbora 4. prosinca 2011. neki od mojih kolega i prijatelja u stranci otvorili širom vrata procesu okretanja leđa i kaputa. Neki su to radili otvoreno i nadmoćno, sprdajući se javno svemu što sam radila, a drugi su to činili tajno i krajnje prijetvorno, lažući mi u lice i varajući me“ (Kosor, 2020: 252). Stranka se u mjesecima nakon izbora cijepala formirajući grupacije koje su potom iznjedrile pet kandidata za novog predsjednika stranke: Jadranku Kosor, Tomislava Karamarka, Milana Kujundžića, Darka Milinovića i Domagoja Ivana Miloševića. Izbori su se održali 20. svibnja 2012. u dvorani Lisinski, a Tomislav Karamarko je u napetom drugom krugu pobijedio Milana Kujundžića. Radi se o jednim od najneizvijenijih unutarstranačkih izbora u HDZ-u od njegova osnutka.

Stranka se pod vodstvom Karamarka udaljila od umjerene, centrističke politike Sanadera i Kosor i vratila se desnoj, nacionalističkoj retorici koja je podsjećala na devedesete. U svim

važnijim govorima Karamarko je optuživao bivše predsjednike HDZ-a za detuđmanizaciju i izdaju izvornog HDZ-a. Također, za razliku od Sanadera i Kosor, najveću je pažnju posvećivao desnim ideološkim temama poput lustracije, antikomunizma, promjene školskih programa, poštivanja Domovinskog rata, Franje Tuđmana i Gojka Šuška, promjene imena ulica, negativnog stava prema manjinama (Novilist.hr, 2014). I u kadrovskoj politici Karamarko je krenuo istim putem te su sa svih dužnosti u stranci i Saboru smijenjeni Jadranka Kosor (ubrzo je i izbačena iz stranke) i njeni suradnici, a Karamarko se okružio „desnim“ kadrovima poput najbližeg suradnika Milijana Brkića, Tomislav Čuljka i, kasnije, Zlatka Hasanbegovića. Kombinacija ideološkog i kadrovskog zaokreta udesno (dobri odnosi Brkića s desnim strankama i braniteljskim udrugama) širom su otvorili put suradnje i partnerstva HDZ-a i desnih političkih stranaka u Hrvatskoj.

Upravo skretanje HDZ-a udesno i s tim povezani suradnja i partnerski odnos s desnim strankama glavno je obilježje Karamarkove vladavine. Primjerice, na izborima za Europski parlament 2013. HDZ je nastupio u koaliciji s BUZ-om i HSP-om Dr. Ante Starčević te ostvario tijesnu pobjedu. Na zajedničkoj koalicijskoj listi najveći uspjeh ostvarila je predsjednica HSP-a Dr. Ante Starčević Ruža Tomašić, koja je osvojila najviše preferencijalnih glasova (gotovo 30 000 glasova više od sadašnjeg premijera Andreja Plenkovića) (Izbori.hr, 2013). Krajem 2013. održan je i referendum o ustavnoj definiciji braka, koji je pokrenula nevladina udruga „U ime obitelji“ predvođena aktivisticom Željkom Markić te je na koncu ustavna definicija braka kao zajednice žene i muškarca i potvrđena. Taj referendum, iako pokrenut kao nestranačka inicijativa udruga iz civilnog sektora, otvoreno su podržali Karamarkov HDZ kao i ostale desne političke stranke (Večernji.hr, 2013). U tom su trenutku gotovo svi politički analitičari upozoravali s TV ekrana i novinskih stranica na konzervativnu revoluciju i uspon desnice. Uspon desnice u to vrijeme bio je europski trend vidljiv u zemljama poput Mađarske, Francuske, Austrije ili Poljske te je Karamarko na tom valu, kao i na valu uspjeha na europskim izborima i referendumu o braku, uspješno jahao već pomalo smišljajući sastav buduće vlade. Tome u prilog govorili su i izbori za Europski parlament 2014. na kojima je HDZ nastupio u još široj desnoj koaliciji, zajedno s HSS-om, HSP-om dr. Ante Starčević, HDS-om i BUZ-om. Naime, okrupnjena desnica predvođena HDZ-om uvjerljivo je osvojila izbore izborivši gotovo 42 posto podrške birača, dok je desničarska ikona Ruža Tomašić ponovno bila zvijezda izbora s preko 100 000 osvojenih preferencijalnih glasova. Valja naglasiti da je paralelno s HDZ-ovom desnom koalicijom na izborima nastupila još jedna desna koalicija „Savez za Hrvatsku“ (HDSSB, HRAST, HSP...), koja je osvojila gotovo sedam posto te im je mandat izmakao za

dlaku (Izbori.hr, 2014). Desnica je nakon ovih rezultata bila u deliriju, a Karamarko je postao njihov neprikosnoveni vođa. Pobjeda na parlamentarnim izborima 2015. i svrgavanje „nenarodne“ SDP-ove vlade bio je naredni cilj naoko ujedinjene desnice.

Za vrijeme Karamarkove ere na čelu HDZ-a krajem 2012. osnovan je Most nezavisnih lista – stranka/platforma koja je okupljala nezavisne političare i aktiviste. Ona tada nije bila do kraja ideološki profilirana kao što je danas, nego je zastupala nadideološke teme poput borbe protiv korupcije. U tom je trenutku bilo teško pretpostaviti da će Most, slabo organizirana stranka/platforma s periferije Hrvatske, biti kobna po Karamarkove političke ambicije. Čak ni nakon uspjeha na lokalnim izborima gotovo nitko ih nije percipirao kao opasne igrače koji mogu „otkinuti“ glasove mainstream strankama. Toga nije bio svjestan niti Karamarko, koji ih je, osokoljen odličnim rezultatima na europskim i lokalnim izborima i čvrstom suradnjom s desnicom, nazivao pogrdno „stazicama i putićima“. Osim pojave Mosta, uoči izbora započeo je još jedan politički događaj, koji je zasigurno imao utjecaja na rezultate izbora. U listopadu 2014. započeo je prosvjed hrvatskih ratnih veterana protiv tadašnjeg ministra branitelja Predraga Matica i njegovih najbližih suradnika. Prosvjed nije bio klasičnog tipa već su se prosvjednici (ratni veterani) de facto preselili pred Ministarstvo zahtijevajući ostavku ministra. Ovaj je prosvjed bio nelegalan i neprijavljen policiji te je za dobar dio javnosti predstavljao svojevrsan oblik državnog udara. Prosvjed je podržavan od HDZ-a i desnih stranaka, kojima takvo čvrsto vezivanje uz podršku, a neki će reći i samu organizaciju i poticanje na prosvjed, nije koristila.

U predvečerje parlamentarnih izbora 2015. Karamarko je nastavio svoju predizbornu taktiku koaliranja s manjim strankama desnice. Oko sebe je okupio dotad najširu koaliciju od centra nadesno ne bi li tako spriječio rasipanje glasova na desnom političkom spektru. Koalicija je nazvana „Domoljubnom“, čime je naglašen njena desna ideologija i na suptilan način napadnut SDP, koji je u desnim medijima mahom nazivan nenarodnim ili nedovoljno domoljubnim. „Hrvatska demokratska zajednica je, počevši od dopunskih izbora za hrvatske zastupnike u Europskom parlamentu 2013. i suradnje s HSP-om dr. Ante Starčević i BUZ-om, sukcesivno širila broj stranaka koje je privukla na zajedničku listu da bi naposljetku u rujnu 2015. formirala Domoljubnu koaliciju s čak sedam drugih stranaka, među kojima su se, osim već spomenutih stranaka, našli HSLS i HSS, no i neke izrazito male, izvanparlamentarne stranke, koje samostalno ne bi uspjele izboriti saborske mandate (HRAST, HDS, ZDS)“ (Raos, 2015: 3). Karamarkovu logiku po kojoj bi širokom koalicijom maksimizirao svoj izborni rezultat (što

manje rasipanja glasova, D'Hondtova metoda) slijedio je s druge strane i Milanović, koji je također okupio široku lijevu koaliciju „Hrvatska raste“, u kojoj su bili HNS, HSU i Laburisti.

Kampanjom su dominirale ideološke teme, koje je u velikom mjeri nametala Domoljubna koalicija, kao i osobno neprijateljstvo i animozitet dvaju lidera najjačih koalicija Karamarka i Milanovića. Iako je još nekoliko mjeseci prije izbora izgledao kao uvjerljiv pobjednik, HDZ i njegova Domoljubna koalicija osvojili su manje nego što su očekivali – 59 mandata. Za vrat im je puhao SDP i koalicija Hrvatska raste s 56 mandata dok je uvjerljivo najveće iznenađenje bio Most s 19 osvojenih mandata, koji je postao „match maker“ nakon izbora. Zbog tijesnog rezultata dviju najjačih koalicija i gotovo poravnatog broja mandata, ali i Mostove ideološke nedefiniranosti kao i političkog neiskustva, uslijedili su teški poslijeizborni pregovori, koji su trajali dotad neviđeno dugo.

Iznenađujući rezultati izbora donijeli su neizvjesnost na hrvatsku političku scenu. Sve oči nakon izbora bile su uperene u Most, mladu ideološki neprofiliranu stranku pod vodstvom psihijatra i metkovskog gradonačelnika Bože Petrova koja je prije izbora obećala, te čak i potpisala izjavu kod javnog bilježnika, prema kojoj neće koalirati ni s HDZ-om ni s SDP-om. Budući da bez njihovih ruku nova vlada nije mogla biti formirana, Most se nalazio pod velikim pritiskom svih političkih dionika, pa čak i nekih drugih nepolitičkih aktera poput katoličke crkve u Hrvatskoj, korporativnih asocijacija, neovisnih analitičara i medija (Rešetar, 2016: 51). Prva ideja Mosta bila je tzv. tripartitna vlada u kojoj će biti sva tri najjača politička aktera (Domoljubna koalicija, Hrvatska raste i Most). Ta je ideja nakon mnogih peripetija i političkih „igrica“ i podmetanja propala, te je Most na koncu dogovorio sastavljanje vlade s Domoljubnom koalicijom uz uvjet nestranačkog premijera. Premijer je uz potporu Domoljubne koalicije i Most postao u javnosti anonimni menadžer farmaceutskog diva TEVE Tihomir Orešković, dok su Karamarko i Petrov postali potpredsjednici vlade. Ova Vlada od samih početaka bila je obilježena otežanim funkcioniranjem i nedovoljnim razumijevanjem tri aktera (HDZ, Most, Orešković), medijsko-društvenim pritiskom uzrokovanim uključivanjem desnih aktera (ministar Zlatko Hasanbegović, zastupnici Željko Glasnović, Ladislav Ilčić...) i politika (zaustavljanje obrazovne reforme) u Vladu. Probleme su povremeno radili i manji desni partneri iz Domoljubne koalicije - HSP dr. AS i Hrast koji su, iako poslovično lojalni i zahvalni Karamarku, s vremena na vrijeme javnost namjerno (ne bi li pažnju usmjerili na sebe) ili slučajno sablažnjavali svojim desnim idejama i izjavama poput pogrdne Ilčićeve izjave o izbjeglicama (Telegram.hr, 2015). Zbog svih ovih razloga dojam je kako je pad vlade bio

pitanje trenutka. To se i dogodilo 16. lipnja 2016. kada je HDZ (i ostatak Domoljubne koalicije) zajedno sa zastupnicima oporbe izglasao nepovjerenje premijeru Oreškoviću (Jutarnji.hr, 2016). Bila je to prva vlada u hrvatskoj povijesti kojoj je izglasano nepovjerenje (Nikić Čakar, 2020: 537). Svemu ovome prethodila je presuda o sukobu interesa Karamarka povezana s poslovima njegove supruge Ane Karamarko i mađarskog MOL-a koja se može smatrati neposrednim povodom padu vlade, dok je uzrok ležao u zatrovanim personalnim odnosima ponajprije Karamarka i Petrova. „S druge strane, koalicijske vlade premijera Sanadera (I), Oreškovića i Plenkovića (I) okončane su ponajprije zbog personalnih sukoba čelnih osoba koalicijskih stranaka“ (Nikić Čakar, 2020: 537).

Tomislav Karamarko od svih je dosadašnjih predsjednika HDZ-a jedini na iskren način pokušavao okupiti (gotovo) cijelu desnicu pod svoje okrilje. Zbog toga je mnoge dotad anonimne desne stranke (kao i nevladine udruge te pojedince) pomagao i politički profilirao često ih nagrađujući mandatima bez pokrića u izbornoj podršci. Iznimke su tek Glavašev HDSSB i „U ime obitelji – projekt Domovina“ Željke Markić koje je Karamarko u svojim predizbornim križaljka redovito zaobilazio. Dok su u slučaju možebitne suradnje s HDSSB-om presudili stari neraščišćeni računi ovih stranaka, logično je zaključiti kako je Karamarko stranku Željke Markić zaobilazio vidjevši u samoj Markić, koja je u desnoj javnosti zadobila ugled referendumom o braku, konkurenciju vlastitoj poziciji glavnog igrača desnice. Takva procjena pokazala se ispravnom jer Markić nije uspjela samostalno politički kapitalizirati vlastitu popularnost na izborima 2015. godine. Ipak, ostala je do danas utjecajna figura koja preko udruga civilnog društva (U ime obitelji, Hod za život) kao i portala Narod.hr utječe na politiku i društvo. Bez obzira na ove iznimke Karamarkovo razdoblje na zoran način pokazuje suradnju i partnerstvo stranke desnog centra i stranaka desnice kakvo je prije, ali i poslije njega bilo nezamislivo.

8. RAZDOBLJE ANDREJA PLENKOVIĆA (2016-2022)

Iako je bio velik favorit, Karamarko nije uspio ostvariti dovoljno dobar rezultat kojim bi HDZ-u osigurao samostalno sastavljanje vlade i obnašanje vlasti. HDZ je zbog velikog izbornog uspjeha Mosta kao i mukotrpnih postizbornih pregovora naposljetku morao pristati na

dijeljenje vlasti s Mostom i premijerom Oreškovićem, čime su apetiti brojnog članstva i povezanih interesnih skupina bili nezadovoljeni. Karamarko je bio pod sve većim pritiskom, koji je kulminirao nakon presude za sukob interesa. Protiv Karamarka su se okrenuli svi: mediji (koji mu ni inače nisu bili pretjerano skloni), politički analitičari, javnost, stranački uglednici, te je svakim danom bivao sve usamljeniji. Kulminacija pritiska i prva jasna unutarstranačka kritika zbilja se 28. svibnja 2016. kad je u KD Lisinski pred brojnim članstvom tadašnji HDZ-ov europarlamentarac Andrej Plenković kritizirao Karamarka glasovitom izjavom prema kojoj stranka ne može biti talac jednog čovjeka (Slobodnadalmacija.hr, 2016). Niti mjesec dana nakon ovog, ispostavilo se, sudbonosnog događaja, Karamarko daje ostavku i povlači se iz politike (Večernji.hr, 2016). Zbog vremenskog tjesnaca uzrokovanog prijevremenim parlamentarnim izborima u rujnu, HDZ je izbore za Karamarkova nasljednika održao već 17. srpnja a na njima je, kao jedini kandidat, izabran Andrej Plenković s gotovo 100 000 glasova.

Plenković nije imao mnogo vremena ustrojiti stranku po svojim preferencijama ni u ideološkom niti u kadrovskom smislu jer su prijevremeni parlamentarni izbori bili zakazani već za 11. rujna. Ipak, određene promjene i otklon od Karamarkovih politika bili su vidljivi od početka; u kampanji je Plenković nametao europske, a izbjegavao ideološke teme, po pitanju taktike predizbornih koaliranja Plenković je bio, pokazalo se, znatno mudriji od Karamarka, te nije okupljao cjelokupnu desnicu u koaliciju “de facto” im time poklanjajući mandate. Plenković se odlučio za samostalan izlazak na izbore uz koalicije s manjim strankama desnice (Hrast, HDS) tek u nekoliko izbornih jedinica. Također, znajući da bez desnih glasova ne može dobiti izbore, na listu HDZ-a uvrstio je neke od popularnih nestranačkih desnih političara poput Brune Esih. Predizborna taktika koketiranja s desnicom bez ulaženja u otvorena partnerstva, u kombinaciji s Plenkovićevim europskim izgledom, pokazala se dobitnom. HDZ je osvojio 61 mandat, Narodna koalicija predvođena SDP-om 54 mandata, dok je Most ponovno ostvario odličan izborni rezultat – 13 mandata (Izbori.hr, 2016). Stranke desnice koje su zajedno s HDZ-om za vrijeme Karamarka činile Domoljubnu koaliciju nisu prešle izborni prag dok je nekad moćni HDSSB osvojio tek jedan mandat.

Nakon izbora vlast su formirali HDZ i tada već ipak jasnije desno orijentirani Most. U ideološkom smislu Plenković je stranku, ali i vladu vodio centrističkom, proeuropskom politikom dok je suradnja s desnicom bila umjerena i, vidjelo se, prinudna. Već u travnju 2017. raspada se koalicija HDZ-a i Mosta u izravnom TV-prijenosu na pomalo senzacionalan način: Plenkovićevom naredbom tajnici Vlade da pripremi odluke o razrješenju Mostovih ministara

(Jutarnji.hr, 2017). Razlog pucanja suradnje bila je otežana suradnja i nepovjerenje partnera dok je okidač bilo iskazano nepovjerenje Mostovih ministara na sjednici vlade ministru financija Zdravku Mariću. Ipak, za razliku od 2016. kad je vlada pala svađom HDZ-a i Mosta, ovaj je put Plenković nove partnere pronašao unutar Sabora sklopivši koaliciju s HNS-om, zastupnicima iz Kluba stranke Bandić Milan 365 i zastupnicima nacionalnih manjina. Zbog neslaganja s ovim Plenkovićevim ideološkim zaokretom, ministar vanjskih poslova Davor Ivo Stier dao je ostavku. Također, ubrzo nakon ovog događaja iz HDZ-a izlazi Zlatko Hasanbegović – bivši ministar kulture i političar omiljen u desnim krugovima. On se kandidira na lokalnim izborima na nezavisnoj listi Brune Esih u Zagrebu. Ovi su događaji bili početak kraja “suradnje iz nužde” Plenkovićeve HDZ-a i stranaka desnice i početak njihova otvorenog neprijateljstva i političkih sukoba, koji traju do danas. Nagovijestili su usto i buduće Plenkovićeve planove glede političkih suradnji s liberalnim i lijevim strankama dok su stranke desnice percipirane kao protivnici. Ovakav Plenkovićev potez i početak suradnje s dojučerašnjim političkim neprijateljima i ideološki suprotstavljenima akterima u HNS-u naišao je na val kritika desnih medija i intelektualaca. Bez obzira na kritike, Plenković je od tada sve jasnije pokazivao svoje ideološke preferencije kao i animozitet prema strankama desnice.

Dokaz tomu bila je ratifikacija tzv. Istanbulske konvencije, koja je podigla mnogo prašine u javnosti. Zbog toga je iz vlade izišao još jedan desni partner Hrast, a sam se HDZ na glasovanju u Saboru raskolio. Raskol unutar klub HDZ-ovih zastupnika po ovom pitanju, međutim, nije doveo do daljnjih potresa u stranci jer je Plenković, pretpostavljajući što će se dogoditi, mudro oslobodio zastupnike stranačke stege te su oni glasovali slobodno vlastitoj savjesti. Prašina oko ratifikacije Istanbulske konvencije još se nije bila niti spustila, a već su došli izbori za europski parlament, na koje je HDZ izašao načet unutarstranačkim previranjima (Plenkovićev rat s desnom strujom) i s poprilično anonimnom listom kandidata. Desnica je bila u naletu no nije bila ujedinjena, već je nastupila u nekoliko zajedničkih izbornih lista. Rezultati su za HDZ bili poražavajući: tek 22 posto glasova; SDP je osvojio 18 posto dok su desne liste ostvarile zapažene rezultate: Hrvatski suverenisti osam posto, Most četiri posto, nezavisna lista Marijane Petir četiri posto te Neovisni za Hrvatsku četiri posto. Stara boljka razjedinjenosti koštala je desnicu većeg broja mandata – osvojen je tek jedan mandat Ruže Tomašić (Izbori.hr, 2019).

Bio je to dotad najgori izborni rezultat HDZ-a pod Plenkovićevim vodstvom. No, on je nastavio svojim putem ideološkog centrizma i suradnje sa liberalnim i lijevo-centrističkim strankama. Ne čudi stoga što su za njegova mandata, nastojeći iskoristiti sve veći prostor desno od HDZ-

a, nastale neke nove, respektabilne desne opcije poput Domovinskog pokreta, koji je nastao na valu sjajnog rezultata Miroslava Škore na predsjedničkim izborima i Hrvatskih suverenista, koji su nastali ujedinjenjem manjih stranaka desnice (Hrast, Hrvatska konzervativna stranka, Generacija obnove). Parlamentarni izbori održani su u srpnju 2020. te su bili obilježeni netom razbuktalom pandemijom koronavirusa. Ne čudi stoga što su pitanja zdravstva, kriznog upravljanja i ljudskih prava dominirala kampanjom. Osim toga bilo je riječi i o poreznoj politici, nezaposlenosti, pravu na pobačaj, liberalizaciji poslovanja, referendumima (Raos, 2020: 9). Predizborne ankete predviđale su poravnat rezultat HDZ-a i SDP-a te odličan rezultat dviju desnih opcija, koalicije Domovinskog pokreta i Hrvatskih suverenista te Mosta, koje su prije izbora pregovarale i o zajedničkom izlasku na izbore. Kampanju je obilježila žustra verbalna borba HDZ-a i desnice, koja je na trenutke poprimala obilježja neprijateljstva. Posebno je bio vidljiv animozitet Plenkovića i lidera desnice Škore (Jutarnji.hr, 2020.). HDZ je na izborima prošao iznenađujuće dobro osvojivši 61 mandat dok je SDP ostvario 41 mandat. Desnica je mogla biti zadovoljna rekordnim brojem mandata, koji je, doduše, mogao biti i veći da su na izbore išli zajedno: DP i HS 16 mandata, a Most osam. Prije izbora Plenković je najavljivao postizbornu koaliciju s “ideološki srodnim strankama”, u čemu su mnogi vidjeli, bez obzira na medijsku borbu, već dogovorenu koaliciju s Domovinskim pokretom i Hrvatskim suverenistima. Ipak, Plenković je sam sebe demantirao te je ponovno sklopio koaliciju sa strankama centra i lijevog centra: HNS-om, Reformistima, HSLs-om i zastupnicima manjina. Sve do danas ta je koalicija na vlast te je u stalnom ratu sa strankama desnice. Točke razdora u najvećem se dijelu odnose na pitanje Hrvata u BiH, mjerama protiv koronavirusa, pitanja referenduma.

Možemo zaključiti kako je odnos HDZ-a i stranaka desnice dostigao možda i najnižu točku u povijesti hrvatske demokracije, a njihovo zatopljanje nije na vidiku, barem dok su na čelu stranaka njihovi sadašnji lideri. Sudeći prema sadašnjoj političkoj situaciji i razmjerno velikoj popularnosti HDZ-a, kojem se smiješi još jedan mandat, izgledan je i Plenkovićev ostanak na čelu HDZ-a (ukoliko se zaista ne ostvare sporadična medijska naklapanja o preuzimanju visoke funkcije u EU). On će zasigurno nastaviti sa svojim planom mijenjanja HDZ-a kako bi promijenio Hrvatsku (24sata.hr, 2016), a to uključuje HDZ čvrsto na desnom centru te suradnju s liberalnim partnerima i nacionalnim manjinama. Za razliku od početka mandata, tomu neće biti nikakvih otpora u stranci, koju je u nekoliko unutarstranačkih izbornih ciklusa kadrovski „očistio“ od desne opozicije predvođene Milijanom Brkićem, Mirom Kovačem i Ivanom Penavom (posebno su bili bitni unutarstranački izbori 2020.) te premrežio mladim,

ambicioznim, sebi odanim kadrovima kojima poklanja povjerenje na izbornim listama i u vladi. I u simboličkom smislu Plenković je promijenio HDZ – njihove proslave izbornih rezultata postale su sve mirnije i pristojnije, bez nekad karakterističnih nastupa domoljubnih pjevača, obilja hrvatskih zastava te razuzdane atmosfere uz jelo i piće. Ipak, živimo u turbulentnim vremenima koja ne znamo što donose, no znamo da gubitak izbora predsjedniku HDZ-a donosi gubitak pozicije. Time bi se prateći cikličko ideološko kretanje HDZ-a od desnice prema centru i nazad mogao pojaviti novi „Karamarko“ s kojim bi Domovinski pokret, Most i Hrvatski suverenisti vrlo rado surađivali.

9. ZAKLJUČAK

Istraživanje odnosa među strankama istoga političkog pola nedovoljno je istraženo područje kako svjetske tako i domaće politologije. Postojeća istraživanja uglavnom se fokusiraju na odnose između samo malog broja određenih političkih stranaka istoga političkog pola ili obrađuju kraće vremensko razdoblje nedovoljno za uočavanje pravilnosti odnosa i njihovih mijena. Iz tog razloga, kao i zbog vlastite istraživačke znatiželje i privrženosti domaćoj stranačkoj politici, u radu sam obradio temu odnosa HDZ-a i svih (relevantnih) desnih političkih stranaka u cjelokupnom razdoblju hrvatske demokracije – od prvih višestranačkih izbora do danas. Specifično, istražio sam njihove odnose u vidu suradnji, sukoba, koalicija, medijskih ratova i cijepanja stranaka desnice tijekom mandata svih dosadašnjih predsjednika HDZ-a, koji su, svatko u svom povijesnom razdoblju, vodili različite vrste politika i gajili različite odnose prema ostalim strankama desnice. Budući da se ne radi o empirijskom istraživanju koje nudi egzaktnu numeričku podatke, a time i zaključke, već govorimo o deskriptivnom istraživanju, izloženi zaključci moja su interpretacija prezentiranog, no nikako ne moraju biti jedini mogući.

Moj temeljni zaključak o odnosu HDZ-a i stranaka desnice u ovih tridesetak godina jest da je on bio, i ostao, promjenjiv. Promjenjivost odnosa ovisila je prije svega o konkretnoj političkoj situaciji, što se pokazalo kao najvažniji čimbenik odnosa. Primjerice, uočio sam pravilnost prema kojoj su HDZ i stranke desnice ideološki bliže te znatno sklonije suradnji ako se nalaze u opoziciji prema vladajućoj ljevici. Takvo što ne čudi imajući u vidu njihov zajednički cilj – svrgavanje lijeve vlasti – ali zanimljiva je opetovanost ovog obrasca političke pragme bez

obzira na ideološki profil predsjednika HDZ-a. Dok je za Karamarka i HDZ pod njegovim vodstvom bila logična suradnja s desnicom, Sanader ju je pak samo iskorištavao zbog političkih okolnosti (HDZ i stranke desnice u oporbi) ne planirajući buduću iskrenu suradnju. Također, uvidom u znanstvenu literaturu kao i najvažnije medijske članke razvidno je kako suradnja HDZ-a i desnih političkih stranaka, bez obzira na periode brutalnih medijsko-političkih ratova i osobnih animoziteta, nikad nije sasvim prestala. Ona je uvijek nalazila više ili manje vidljive ili nevidljive kanale komunikacije koja nije prestajala ni u vremenima najzategnutijih odnosa (sastanci Tuđmana i Parage kao i sastanci Sanadera i Đapića). Na organizacijskoj i kadrovskoj razini također se zamjećuje stalna suradnja i povezanost u vidu cijepanja ili odcjepljivanja stranaka (pravaški raskoli, raskoli u HDZ-u i fluktuacija članova između HDZ-a i stranaka desnice – Paradžik, Prkačin, Glavaš, Pašalić, Penava, Salapić, Škoro). Zanimljiv je također zaključak kako je otvorena politička suradnja u vidu koalicija između HDZ-a i desnice usprkos ideološkoj bliskosti bila vrlo rijetka: jedino se Karamarko oslanjao na taj vid stranačke kombinatorike dok su ostali predsjednici HDZ-a uglavnom izostavljali desnicu u predizbornim i postizbornim koalicijama posežući za njima (ili njihovim dijelovima) tek u iznimnim situacijama.

Franjo Tuđman, najdugovječniji i najvažniji predsjednik HDZ-a, imao je u odnosima s desnicom (prije svega s HSP-om i HSP-om-1861) najveće amplitude od svih predsjednika HDZ-a. Ti su odnosi fluktuirali od ozbiljnih napetosti (nakon ubojstva Paradžika) pa sve do suradnje u tijeku tzv. Zagrebačke krize. Napetosti i međusobne optužbe bile su mnogo češće te su bile uzrokovane ideološko-programskim razlikama (po mom mišljenju najizraženije ideološko-programske razlike bile su upravo u Tuđmanovo vrijeme) poput pitanja rata u BiH, pada Vukovara i lustracije, ali i osobnim netrpeljivostima, posebice s Paragom. Koalicije HDZ-a i pravaša (HSP i HSP-1861) bile su sporadične i više odraz nužde nego stvarnoga i strateškoga političkog približavanja.

Ivo Sanader i njegov odnos s desnicom okarakterizirao bih kao najlukaviji. Sanader je u vrijeme SDP-ove vlasti surađivao s desnim strankama i pokretima (npr. „Svi smo mi Mirko Norac“) ne bi li iskoristio rast napetosti za vlastiti politički probitak. Također, i u postizbornim kalkulacijama, koketiravši sa suradnjom s HSP-om, „smanjivao je apetite“ drugih poželjnijih centrističkih partnera. Za vrijeme obnašanja vlasti Sanader je desnicu uglavnom ignorirao provodivši centrističke politike bez obzira na snažne saborske i medijske kritike desnice. Također, iako u neprijateljstvu, ponekad bi održavao javne ili tajne sastanke sa strankama

desnice bez stvarnih nakana za buduću suradnju. Treba naglasiti kako je u Sanaderovo vrijeme desnica bila vrlo jaka, predvođena u Saboru nikad zastupljenijima HSP-om i HDSSB-om, jakim slavonskim igračem predvođenim osvetoljubivim Glavašom.

Jadranka Kosor naslijedila je Sanadera na čelu HDZ-a i Vlade 2009. godine. Njen je mandat bio obilježen njenim nasljednim, a ne izbornim dolaskom na čelo vlade i stranke, što joj je u stranci, ali i široj javnosti, zadavalo poteškoće izbornog kredibiliteta. Za vrijeme njena mandata HDZ sa strankama desnice nije surađivao, ne mijenjajući u bitnome Sanaderovu taktiku. Desnicu je u to vrijeme predvodio HDSSB, dok je HSP pao na dotad najniže grane. Najviše vremena Kosor je trošila na vanjsku politiku (de/blokada pregovora s EU) i ekonomsku politiku (recesija) dok su joj uz sporadične kritike desnice najviše problema na unutarnjopolitičkom planu zadavali protuvladini prosvjedi.

Nakon dvaju centristički usmjerenih predsjednika, na čelo HDZ-a došao je Tomislav Karamarko. On je od svih predsjednika HDZ-a na najiskreniji i najčvršći način surađivao s gotovo cijelom desnicom. Suradnja se ogledala ponajprije u predizbornim koalicijama (Domoljubna koalicija), ali i programskim preklapanjima tema poput lustracije, antikomunizma, naglašavanja domoljublja). Također, Karamarko je promovirao i čitav niz dotad anonimnih desnih političara: Zlatka Hasanbegovića, Brunu Esih, Stevu Culeja, Željka Glasnovića, Ladislava Ilčića i druge, davši im nadproporcionalnu snagu i vidljivost. Ipak, Karamarko je dosad jedini od svih predsjednika HDZ-a koji nije bio na premijerskoj funkciji, te stoga nije imao ovlasti i političke snage svoje desne političke ideje provoditi u djelo. Ostat će zapamćen i omiljen u desnim političkim krugovima, čiji povratak desni mediji vrlo često zazivaju.

Nasljednik Karamarka, današnji predsjednik HDZ-a i vlade Andrej Plenković, prekinuo je prethodnikove veze s desnicom i HDZ ponovno pozicionirao na centrističkim pozicijama sličnim Sanaderu i Kosor. Štoviše, prema uvidima prikupljenima ovima istraživanjem, čini mi se kako je Plenkovićev HDZ dosad najumjereniji i najbliži centru od svih u povijesti, prigrlivši i neke dotad lijevo-progresivne vrijednosti (npr. Istanbulska konvencija). On je svoj mandat započeo savezom s desnicom (Most), koji je ubrzo spektakularno prekinuo na sjednici vlade i otad koalira isključivo s lijevo-liberalnim strankama. Od tada između njega i stranaka desnice; DP, Most, HS, koje su, znakovito, nikad jače i brojnije u Saboru, vlada odnos otvorenog neprijateljstva i mržnje. Njegove su izjave i kritike uglavnom usmjerene na desnicu, posebnom

žestinom ciljajući Most, pretpostavljam zbog starih neraščišćenih računa, ali i njihove najveće političke perspektive.

Gledajući u budućnost, suradnja desnice i HDZ-a u vidu potencijalnih koalicija ili širih strateških partnerstava nije na vidiku. Ipak, politika, kao umijeće mogućeg, uvijek ostavlja sve ishode otvorenima, posebno imajući u vidu sadašnje nestabilne geopolitičke i ekonomske okolnosti. Pod njihovim bi utjecajem, smatram, HDZ najprije posegnuo za pojedinim zastupnicima Hrvatskih suverenista ili Domovinskog pokreta, dok bi suradnja s Mostom (kao i obrnuto) bila gotovo nemoguća. Jedino što stubokom može promijeniti narav uvelike predvidivih odnosa HDZ-a i desnice jest smjena ili odlazak Plenkovića, o čemu se u medijima, doduše potihom, s vremena na vrijeme spekulira. Kritike zdesna zasigurno neće nedostajati, dok će HDZ zasigurno ustrajati na vlastitom samorazumijevanju kao stranke izvorno domoljubne, hrvatske i tuđmanovske provenijencije bez koje ne bi bilo samostalne i suverene Hrvatske.

10. LITERATURA

24sata.hr (2007) Sanader: Rožića ni Tadića nitko nije vidio u HDZ-u. *24sata.hr* 25. rujna 2007. <https://www.24sata.hr/news/sanader-rozica-ni-tadica-nitko-nije-vidio-u-hdz-u-30189>
Pristupljeno: 15.08.2022.

24sata.hr (2016) Ja mijenjam HDZ i Hrvatsku, Petrov se meni mora dokazati. *24sata.hr*. 07. rujna 2016. <https://www.24sata.hr/news/ja-mijenjam-hdz-i-hrvatsku-petrov-se-meni-mora-dokazati-490121>
Pristupljeno: 15.08.2022.

Abou-Chadi, T., i Krause, W. (2020) The causal effect of radical right success on mainstream parties' policy positions: A regression discontinuity approach. *British Journal of Political Science*, 50(3): 829-847.

Bagić, Dragan i Kardov, Kruno (2018) Politička participacija i stranačke preferencije ratnih veterana u Hrvatskoj. *Politička misao* 55(3): 82-103.

Beyme, Klaus von (2002) *Transformacija političkih stranaka*. Zagreb: Politička misao

Buljan, Ivica i Duka, Zdenko (2003) *Izbori: Duh stranaka i duše političara*. Zagreb: Profil

Carvalho, Joao (2019) Mainstream Party Strategies Towards Extreme Right Parties: The French 2007 and 2012 Presidential Elections. *Government and Opposition* 54(2): 365-386.

Čular, Goran, (1999) Koncept lijevog i desnog u empirijskoj političkoj znanosti: značenje, razumijevanje, struktura, sadržaj. *Politička misao* 36 (1): 153-168.

Dnevnik.hr (2008) HSP za ZERP i priznanje Kosova. *Dnevnik.hr* 11. ožujka 2008.
<https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/hsp-za-zerp-i-priznanje-kosova.html>
Pristupljeno:16.08.2022.

Dnevnik.hr (2009) HSP neće podržati sporazum sa Slovenijom. *Dnevnik.hr* 29. listopada 2009. <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/hsp-neece-podrzati-sporazum-sa-slovenijom.html> Pristupljeno: 11.07.2022.

DP (Domovinski pokret) (2021) Program djelovanja. https://www.dp.hr/pdf/Program_Domovinski_pokret_rev09022021.pdf Pristupljeno: 15.05.2022.

Grbeša, Marijana i Šalaj, Berto (2017) Populism iz Croatia: The curious case of the bridge (MOST). *Anali hrvatskog politološkog društva* 15(1): 7-30.

HDSSB (Hrvatski demokratski savez Slavonije i Baranje) (2017) Program Hrvatskog demokratskog saveza Slavonije i Baranje. http://hdssb.hr/files/PROGRAM_HDSSB.pdf Pristupljeno: 14. 05. 2022.

HDZ (Hrvatska demokratska zajednica) (2018) Statut Hrvatske demokratske zajednice. https://www.hdz.hr/userfiles/pdf/hdz_statut_2018.pdf Pristupljeno: 14.05. 2022.

Index.hr (2003) Sutra razgovori Sanadera i Tomčića, HSP očekuje mjesto zamjenika premijer. *Index.hr* 25. studenog 2003. <https://www.index.hr/vijesti/clanak/sutra-razgovori-sanadera-i-tomcica-hsp-ocekuje-mjesto-zamjenika-premijera/172417.aspx> Pristupljeno: 14.08.2022.

Index.hr (2005) Đapić: Ovo je tužan dan za Hrvatsku. *Index.hr* 08. prosinca 2005. <https://www.index.hr/vijesti/clanak/djapic-ovo-je-tuzan-dan-za-hrvatsku/295555.aspx> Pristupljeno: 15.08.2022.

Index.hr (2020) Škorin Prkačin: Mi HOS-ovci smo nastali na tradiciji ustaša, tu nema nikakve dvojbe. *Index.hr* 6. kolovoza 2020. <https://www.index.hr/vijesti/clanak/ante-prkacin-nema-dvojbe-mi-hosovci-smo-nastali-na-tradiciji-ustaske-vojske/2203371.aspx> Pristupljeno: 13.08.2020.

Izbori.hr (2013) Izbori za EU parlament. Državno izborno povjerenstvo Republike Hrvatske. <https://www.izbori.hr/arhiva-izbora/#/app/eu-parlament-2013>. Pristupljeno 13.07.2022.

Izbori.hr (2014) Izbori za EU parlament. Državno izborno povjerenstvo Republike Hrvatske. <https://www.izbori.hr/arhiva-izbora/index.html#/app/eu-parlament-2014> Pristupljeno: 11.07.2022.

Izbori.hr (2016) Parlamentarni izbori 2016. Državno izborno povjerenstvo Republike Hrvatske. <https://www.izbori.hr/arhiva-izbora/index.html#/app/parlament-2016> Pristupljeno: 10.07.2022.

Izbori.hr (2019) Izbori za EU parlament. Državno izborno povjerenstvo Republike Hrvatske. <https://www.izbori.hr/arhiva-izbora/#/app/eu-parlament-2019> Pristupljeno: 12.07.2022.

Jutarnji list (2006) Osijek: Osnovana politička stranka HDSSB. *Jutarnji list* 6. svibnja. <https://www.jutarnji.hr/naslovnica/osijek-osnovana-politicka-stranka-hdssb-3325286> Pristupljeno: 15.05.2022.

Jutarnji list.hr (2016) Sabor Tihomiru Oreškoviću izglasao nepovjerenje. *Jutarnji list*. 16. lipnja 2016. <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/sabor-tihomiru-oreskovicu-izglasao-nepovjerenje-premijera-podrzalo-tek-15-zastupnika-4443084> Pristupljeno: 12.07.2022.

Jutarnji list.hr (2020) Plenković:” Škoro sigurno neće biti premijer. On je pokazao da je sjajan partner SDP-a” *Jutarnji list* 16. lipanj 2020. <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/plenkovic-skoro-sigurno-nece-biti-premijer-on-je-pokazao-da-je-sjajan-partner-sdp-a-15002835> Pristupljeno: 15.07.2022.

Jutarnji.hr (2006) Sanader i Đapić u mjesec dana održali 4 sastanka o suradnji. *Jutarnji list* 12. listopada 2006. <https://www.jutarnji.hr/naslovnica/sanader-i-dapic-u-mjesec-dana-odrzali-4-sastanka-o-suradnji-3757647> Pristupljeno: 16.08.2022.

Jutarnji.hr (2017) Andrej Plenković smijenio Mostove ministre. *Jutarnji list*. 27. travnja 2017. <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/andrej-penkovic-smijenio-mostove-ministre-sjednicu-zakljucio-razrjesenjem-ministra-unutarnjih-poslova-pravosuda-i-okolisa-5964213> Pristupljeno: 11.07.2022.

Kasapović, Mirjana (2011) Drugi kritični izbori u Hrvatskoj – slom jednog modela vladanja. *Političke analize* 2(8): 3-9.

Kosor, Jadranka (2020) *Premijerka – zapisnici one koja nije htjela biti zapisničarka*. Zagreb: Ljevak

Lamza-Posavec, V. (2000): Što je prethodilo neuspjehu HDZ-a na izborima 2000.: Rezultati istraživanja javnog mnijenja u razdoblju od 1991. do 1999. *Društvena istraživanja* 9 (4-5): 433- 471.

Lučić, Ivica (2016) Političko – sigurnosne okolnosti pogibije Ante Paradžika. *Časopis za suvremenu povijest* 48(2): 355-388.

Manolić, Josip (2015) *Politika i domovina*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga

Mašić, Barbara (2010) Stranačka struktura Hrvatskog sabora 1990.-2010. *Pravnik* 44(89): 67-82.

Milardović, Anđelko (1997) *Političke stranke u Republici Hrvatskoj*. Osijek: Pan Liber

Milardović, Anđelko, (1990): *Nove stranke Hrvatske '90*. Zagreb: ITP Baranja

Nikić Čakar, Dario (2009) Prezidencijalizacija hrvatskih stranaka: Slučaj HDZ-a. *Analiza hrvatskog politološkog društva* 6(1): 29-49.

Nikić Čakar, Dario (2010) Kraj ili nastavak sanaderovskog prezidencijalizma? *Političke analize* 1(1): 18-21.

Nikić Čakar, Dario (2013) *Prezidencijalizacija političkih stranaka*. Zagreb: Političke analize

Nikić Čakar, Dario (2020) Stabilnost vlada i upravljanje koalicijskim sukobima u Hrvatskoj. *Hrvatska i komparativna javna uprava* 20(3): 524-547.

Novi list.hr (2014) Karamarko: Svi će morati poštivati doktrinu dr. Tuđmana i djelo Šuška. *Novi list* 04. svibnja 2014. https://www.novilist.hr/novosti/hrvatska/karamarko-svi-ce-morati-postivati-doktrinu-dr-tudmana-i-djelo-suska/?meta_refresh=true Pristupljeno 13.07.2022.

Objektivno.hr (2022) EKSKLUZIVNI INTERVJU BRANIMIR GLAVAŠ: “Moj progon koncem lipnja 2005. direktno dogovarali osobno tadašnji predsjednik Sabora i Mladen Bajić“ *Objektivno.hr* 8. travanj 2022. <https://objektivno.hr/ekskluzivni-intervju-branimir-glavas-moj-progon-koncem-lipnja-2005-godine-direktno-dogovarali-osobno-tadasnji-predsjednik-sabora-i-mladen-bajic-125344> Pristupljeno: 10.07.2022.

Obućina, Vedran (2011) Radikalne desne stranke u bivšim komunističkim državama: izazovi liberalnoj demokraciji ili socioekonomski protest? *Anali hrvatskog politološkog društva* 8(1): 93-105.

Perković Paloš, Andrijana (2016) Je li hrvatska vlast 1990-ih bila antisemitska? *Časopis za suvremenu povijest* 48(2): 291-329.

Petelin, Boris (2018) CDU/CSU: Form the history of the alliance of two German parties. *The journal of regional history* 2(2): 62-74.

Raos, Višeslav (2015) Izbori 2015.: jesmo li ušli u razdoblje nestabilnosti i nepreglednosti? *Političke analize* 6(24): 3-11.

Raos, Višeslav (2020.) Struktura rascjepa i parlamentarni izbori u Hrvatskoj 2020. u doba pandemije. *Anali hrvatskog politološkog društva* 17(1): 7-30.

Rešetar, Vojko (2016) Analiza procesa pregovaranja za sastavljanje hrvatske vlade nakon izbora 2015. godine. *Političke analize* 7(26): 50-58.

Rohaček, Goran, (2009): *Hrvatsko pravaštvo na prijelazu tisućljeća*. Čakovec: Goran Rohaček

Sanader, Ivo (2017) *Doba politike*. Zagreb: Večernji list

Sekulić, Duško (2016) *Vrijednosti u Hrvatskom društvu*. Zagreb: Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo.

Slobodna dalmacija (2011) Što je bilo poslije? Svi su oni nekad bili Mirko Norac. *Slobodna dalmacija* 31. siječnja 2011. <https://slobodnadalmacija.hr/vijesti/hrvatska/sto-je-bilo-poslije-svi-su-oni-nekad-bili-mirko-norac-123319> Pristupljeno: 10.07.2022.

Slobodnadalmacija.hr (2016) Plenković: Stranka ne smije biti talac ni jednog svoga člana. *Slobodna dalmacija* 28. svibnja 2016. <https://slobodnadalmacija.hr/vijesti/hrvatska/plenkovic-stranka-ne-smije-biti-talac-ni-jednog-svoga-clana-bilaver-ispricaj-se-predsjedniku-313863> Pristupljeno: 10.07.2022.

Šiber, Ivan. (1997) Izborne orijentacije i ideologijski sukobi tijekom Drugoga svjetskog rata: značenje političke biografije obitelji. *Politička misao* 32(2): 104- 128.

Šobak, Marija (2021) Škoro napustio Domovinski pokret, suparnicima poručio: “Svatko će odgovarati za svoje”. *Večernji list* 19. kolovoza 2021. <https://www.vecernji.hr/vijesti/skoro-da-sam-znao-tko-sjedi-u-mojoj-kuci-podnio-bih-ostavku-i-prije-1516687> Pristupljeno: 17.05.2022.

Telegram.hr (2015) Sramotne izjave Ladislava Ilčića o muslimanima šokirale su Hrvatsku, Željko Jovanović kaže da će izaći iz Sabora svaki put kad će ovaj govoriti. *Telegram.hr* 04. prosinca 2015. <https://www.telegram.hr/politika-kriminal/reakcije-na-ilcicevu-izjavu-se-ne-smiruju-jedan-je-zastupnik-najavio-da-ce-izaci-iz-sabora-svaki-put-kad-ovaj-bude-govorio/> Pristupljeno: 14.08.2022.

Tportal.hr (2011) 10 000 ljudi marširalo Zagrebom tražeći smjenu Jadranke Kosor. *Tportal.hr* 06. ožujka 2011. <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/10-000-ljudi-marsiralo-zagrebom-trazeci-smjenu-jadranke-kosor-20110304> Pristupljeno 10.08.2022.

Večernji list.hr (2016) Tomislav Karamarko: Podnosim ostavku na mjesto predsjednika HDZ-a! *Večernji list* 21. lipnja 2016. <https://www.vecernji.hr/vijesti/tomislav-karamarko-obraca-se-javnosti-u-10-sati-ocekuje-se-da-ce-dati-ostavku-1093697> Pristupljeno: 13.07.2022.

Večernji.hr (2013) Karamarko: Na referendumu o braku zaokružiti ću za. *Večernji list* 07. studeni 2013. <https://www.vecernji.hr/vijesti/karamarko-na-referendumu-o-braku-zaokruzujem-da-901557> Pristupljeno: 10.07.2022.

Večernji.hr (2021) Dan koji je šokirao Hrvatsku: 1. srpnja 2009. Sanader je dao ostavku, detalji se nikad nisu otkrili. *Večernji list* 01. srpnja 2021. <https://www.vecernji.hr/vijesti/dan-koji-je-sokirao-hrvatsku-1-srpnja-2009-sanader-je-dao-ostavku-detalji-se-nikad-nisu-otkrili-1504665> Pristupljeno: 10.07.2022.

Veselinović, Velimir (2016) Desne političke stranke: ideologija, pojmovi, vrste. *Međunarodne studije*. 16(1): 55-83.

Veselinović, Velimir (2016) Franjo Tuđman i pravaši. *Politička misao* 53(1): 71-102.

Veselinović, Velimir (2020) Hrvatska stranka prava 1861: nastanak, ideologija, djelovanje (1995-2003). *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 52(2): 35-79.

Youtube.com (2022) PODCAST VELEBIT – Kekić: Plenković će imenovati Medveda za svoga nasljednika. <https://www.youtube.com/watch?v=i3P1uUMvZG8> Pristupljeno: 01.07.2022.

Žižić, Jakov (2020) Franjo Tuđman, demokracizam i Hrvatska demokratska zajednica. *Obnovljeni život* 75(4): 475-491.

11. POPIS GRAFIČKIH PRIKAZA

Tablica 1. Osvojeni mandati stranaka desnice na parlamentarnim izborima u Hrvatskoj

SAŽETAK

Ovaj se rad bavi odnosom Hrvatske demokratske zajednice (HDZ) i desnih političkih stranaka. Istraživanje je usmjereno na razdoblje od prvih višestranačkih izbora u Hrvatskoj pa sve do danas, a koncipirano je tako da kronološki prati razdoblja petero predsjednika HDZ-a, od kojih je svaki na svoj način surađivao i/ili se sukobljavao s političkom desnicom. Stranke desnice orijentirane su na očuvanje tradicije te naglašenog domoljublja te promiču obiteljske vrijednosti. Njihove najvažnije pripadnice bile su tijekom promatranog razdoblja pravaške stranke (poglavito HSP), HDSSB, Most, DP i HS. Fokus istraživanja je na opisivanju i objašnjavanju razloga promjena u odnosima promatranih stranaka koje su u pojedinim razdobljima koalirale, dok su se u drugim žestoko sukobljavale. Uvidom u znanstvenu literaturu i medijske izvore pokazalo se kako je Karamarko u odnosu s desnicom jedini bio gotovo u potpunosti otvoren za suradnju, Tuđmanov je odnos imao najveće amplitude, Sanader je bio najlukaviji ne bi li iskoristio desne stranke za vlastiti probitak bez jasne namjere dugoročne suradnje, Kosor je bila najnedefiniranija i najmanje inovativna preuzimajući u najvećem dijelu taktiku Ive Sanadera dok je današnji predsjednik HDZ-a i premijer Plenković ideološki najudaljeniji od desnih političkih stranaka, s kojima i ne pomišlja na suradnju nego koalira s predstavnicima nacionalnih manjina i predstavnicima lijevo-liberalnih političkih opcija.

Ključne riječi: HDZ, desne političke stranke, koalicije, sukobi, izbori

SUMMARY

This work deals with the relationship between Croatian Democratic Union (Hrvatska demokratska zajednica, HDZ) and right-wing political parties. While the research focuses on the time period from the first multiparty elections up until today it is geared to chronologically follow the periods of five HDZ party presidents during which each of them created their own pattern of indulging in both conflicts and collaboration with the political right. Right-wing parties show special concern for tradition, emphasize patriotism and promote family values. Most notable representatives of right-wing parties in the respective time-frame were rightist parties (primarily Croatian Party of Right, HSP), HDSSB, Most, DP and HS. Research focused on describing and interpreting reasons which used to affect changes in relationships between those parties that at times led them to certain forms of coalitions while in some other periods would push them into fierce conflicts. Insight in the academic literature as well as media sources has shown that Karmarko was the only party president almost completely open to collaboration with the political right, Tuđman's relationship was characterised by greatest rises and falls, Sanader was the most cunning in using right wing parties for his own benefit without clear intention to long-term collaboration, Kosor was the least defined and inovative while applying Sanader's tactics whereas current president and prime minister Plenković exemplifies the most significant distance from other right wing parties not even considering prospective coalitions but partnering with with representative of both national minorities and left-liberal political options.

Key words: Croatian Democratic Union, right wing political parties, coalitions, conflicts, elections